

VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ FILOLOGIJOS KATEDRA

VIDA JAKUBAVIČIENĖ
LLM2

**MEILĖS TEMA A. VAIČIULAIČIO VALENTINOJE IR
ANKSTYVOJOJE PROZOJE**

MAGISTRO DARBAS
Lietuvių literatūra (ValstybiNIS KODAS 61204H116)

Darbo vadovas _____
(parašas)

Doc. dr. Aleksandras Krasnovas

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas, 2007

TURINYS

I. Įvadas	3
II. Meilės samprata filosofijoje ir religijoje	8
III. Meilės tema A.Vaičiulaičio kūryboje.....	5
1. Vyro ir moters meilės tema A.Vaičiulaičio <i>Valentinoje</i>	21
2. Meilės ir pareigos tema <i>Šiaurietėje</i>	36
3. Motinos ir Dievo meilės tema novelėje <i>Pažaislio vienuolyno legenda</i>	44
IV. Meilės tipai.....	50
Išvados.....	52
Literatūra.....	53
Summary.....	55

ĮVADAS

Antanas Vaičiulaitis (1906 – 1992) – vienas žymiausių Lietuvos rašytojų, literatūros kritikas, vertėjas, redaktorius, dirbęs ir kūręs nepriklausomybės laikotarpiu. Jam buvo lemta didelė ištikimybė lietuviškam žodžiui, knygai, kultūrai. Didelę gyvenimo dalį praleido Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur atvyko anksčiau nei daugelis kitų išeivių. Lietuvos užsienio reikalų ministras J. Urbšys 1940 m. pradžioje paskyrė jį į diplomatinę tarnybą prie Šventojo Sosto Vatikane. Taip atsirado puiki galimybė ne tik dirbti Lietuvos Respublikai, bet atsivėrė platūs horizontai studijoms, gilinimuisi į meno istoriją. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, A. Vaičiulaitis negalėjo sugrįžti į Tėvynę. Jis išvyko į JAV ir ten dirbo ir kūrė iki gyvenimo pabaigos.

Po spaudos draudimo panaikinimo Lietuvoje prasidėjo kultūrinis pakilimas. Išsiplėtė mokyklų tinklas, susikūrė mokslo, meno draugijos, teatras, nacionalinė opera, įvyko pirmosios parodos, sparčiai vystėsi literatūra ir periodika. Į lietuvių literatūrą ateina nauja intelektualų karta, subrandinta pirmojo nepriklausomos Lietuvos dešimtmečio.

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje į Lietuvos rašytojų gretas atėjo Antanas Vaičiulaitis – prozininkas, kurio kūryba bus analizuojama šiame darbe. 1925 m. *Krivulės* žurnalas išspausdino du jo originalius eilėraščius. 1927 m. gruodžio 11 d. *Šatrijos* vakare Kauno universitete skardžia kapsų tarpe savo trumpą novelę perskaitė „*labai rimtas, be jokių artistiškumo manierų*“¹ pirmo kurso studentas Antanas Vaičiulaitis. Pirmieji jo spausdinti kūriniai buvo eilėraščiai ir pasakojimai.

Pirmoji knyga – 1932 m. išleistas apsakymų rinkinys vaikams *Vakaras sargo namely*, 1933 m. išleido novelių rinkinį *Vidudienis kaimo smuklėje*. 1936 m. išleido apysaką *Mūsų mažoji sesuo*. Tais pačiais metais išspausdintas jo vienintelis romanas *Valentina*, išeivijoje 1951 m. pakartotas pataisytas leidimas. Apsakymų rinkiniai: *Pelkių takas* (1939 m.), *Kur bakūžė samanota* (1947 m.), *Pasakojimai* (1955 m.), pasakų rinkinys *Auksinė korpelė* (1957 m.), padavimų knyga *Gluosnių daina* (1966 m.), už kurią buvo paskirta V. Krėvės literatūrinė premija, novelių ir apsakymų rinktinė *Vidurnaktis prie Šeimenos* (1986 m.). Taip pat išleistos A. Vaičiulaičio kelionių knygos: *Nuo Sirakūzų lig Šiaurės elnio* (1937 m.) ir *Italijos vaizdai* (1949 m.). Išleistas ir A. Vaičiulaičio poezijos rinkinys *Ir atlėkė volungė* (1980 m.). Rašytojas yra pateikęs vertimų į lietuvių kalbą. 1979 m. išleista O. Milašiaus kūrybos vertimų knyga *Septynios vienatvės* ir 1937 m. dramatinė misterija *Miquel Manara*.

¹ Kubilius. V. *Antanas Vaičiulaitis*. Kaunas, 1993, p. 5.

A. Vaičiulaitis savo literatūriniais raštais plačiai bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje. Daugiausia pasirašinėjo Aug. Raginio slapyvardžiu, redagavo *Ateitį*, *Studentų žodį*, *Aidus*. Parašė kritinę studiją *Natūralizmas ir lietuvių literatūra* (1936 m.). Kartu su J. Ambrazevičium ir J. Grinium parengė vadovėlį *Visuotinė literatūros istorija, II d.*, (1932 m.). A. Vaičiulaitis buvo ir literatūros tyrinėtojas, kritikas. Jo kūryba lietuvių literatūroje paliko ryškų pėdsaką, jo kūriniai įtraukiami į mokyklų ir universitetų programas, „*ją vertina Nepriklausomos Lietuvos bei išeivių literatūros kritikai*“.²

Dar jaunystėje A. Vaičiulaitis pasižymėjo subtilumu. Jis buvo ramus, įsiklausantis, tolerantiškas, nelinkęs nieko stebinti, nei ką neigti ar kritikuoti. Tai buvo telkiantis žmogus, kuriam buvo svetimas kito neigimas, žeminimas. Toks žmogus gerai žino, kas yra jis pats, tvirtai eina savo keliu, kitų nekliudydamas. Ateitininkas, vėliau universitete būdamas Šatrijos meno kuopos veiklus narys, o vėliau pirmininkas, kartu su šatrijiečiais siekė suderinti katalikišką dvasią su modernumu, manė, kad ne kova ir ne klasių kova, o santarvė, pagalba, tolerancija yra visuomenės pamatas, ne diktatūra, o demokratija yra tautinės valstybės labiausiai siektinas tikslas. Studijų metais galutinai susiformavo A. Vaičiulaičio pasaulėžiūra, „*kurią trumpai galima apibūdinti moderniojo katolicizmo arba neokatolicizmo vardu*“.³ Jis buvo įsitikinęs, kad tikėjimas pakelia žmogų idealumo sferon, apgaubdamas jį taurumu, tikėjimas formuoja asmenybės dvasingumo branduolį, nepasiduodantį viešpataujančios sistemos ar kasdienybės aplinkybėms.

Šie A. Vaičiulaičio bruožai justai ir ankstyvosios prozos stiliuje. Rašytojas, šiandien vadinamas „magiškojo realizmo“ atstovu, kūrė ramų pasakojimą, pagerbdamas kiekvieno žmogaus, daikto, medžio vietą. Gyvenimo pradų jis ieškojo gamtoje, atsigrėžė į vidinį žmogaus pasaulį tikėdamas, jog žmogaus ir gamtos ryšys kuria pasaulio harmoniją. Jis ją jaučia, jam nėra būtinybės kovoti, chaosas iš jo regėjimo lauko atrodo pasitraukęs. Pats yra sakęs, kad stilių nulėmė turbūt suvalkietiška būtis, būdas ir rašytinė tradicija. A. Vaičiulaičiui svarbu tekste atsirandanti potekstė, tas ypatingas dvasios ir minties energijos punktyras, kuris skaitytoją vestų gilyn ir tolyn. Psichologinis tikrumas ir gyvenimo gelmių atskleidimas – tai magiškas elementas jo kūryboje. A. Vaičiulaitis orientuojasi į žemę, Lietuvos žmogų, tačiau tą lietuvišką stichiją sugebėjo sujungti su vakarietiška kultūra. Jis pasuko į estetinę plotmę – nauju žvilgsniu pažvelgė į veikėjus, sugebėdamas sudominti mažutėmis smulkmenomis, nedideliais įvykiais ir juose pastebėti grožį. Daug dėmesio skyrė žmogaus vidinei analizei ir smulkmeniškai aplinkos pajautai. Gilus žmogaus

² Antanas Vaičiulaitis. *Archyvai*. Kaunas, 2006, p. 7.

³ Zalatorius, A. *Dėsniai, kurie niekadęs negėsta* // Vaičiulaitis, A., Tavo veido šviesa. V., 1989, p. 16.

vidinio pasaulio atskleidimas, svajingumas, poetinė gamtos grožio išraiška, siužeto laisvumas bei natūralumas – tai rašytojo prozos pamatas.

Kai pasirodė pirmieji A. Vaičiulaičio kūriniai, daugelis rašytojų jau gręžėsi į vakarietišką kūrybą bei kultūrą, joje bandė ieškoti naujų temų bei naujų erdvių savo veikėjams. Modernizmo link pasuko ir A. Vaičiulaitis, tačiau atsargiai atsiribojo nuo modernizmo kraštutinybių, išvelgdamas jose civilizacijos chaoso ir dvasinės krizės pavojų. Siūlo ieškoti sintezės: „*Modernizmas yra gyvenimo būtinybė, ne kažin koks tuščias ir beprasmiškas prasimanymas. Imkime iš modernizmo racionalius pakitimus ir junkime su savąja tradicija, jos neardydami*“.⁴

A. Vaičiulaitis aiškiai matė visą tarpukario liteartūros situaciją, drąsiai prognozavo jos raidos perspektyvą, į kurią bandė orientuoti ir lietuvišką meninį žodį. Gynė literatūrą nuo kasdienybės ir dogminio mąstymo, norėjo ją apsaugoti nuo tuščių eksperimentų ir superintelektualių pozų. Teigė, kad sunkiausia rašyti natūraliai ir paprastai. A. Vaičiulaitis išsiskyrė estetinio išgyvenimo atvirumu, subtilia stiliaus kultūra, sintetiniu mąstymu europinės literatūros kontekste. Jis manė, jog mene viešpatauja ne loginė, o emocinė mintis, kylanti iš intuicijos, kuri atveria reiškinių esmę, neprieinamą išprotavimams.

Labiausiai A. Vaičiulaitis žinomas kaip *Valentinos* autorius. Tai kūrinys apie meilę, apie jos viltis ir slenksčius, apie tas neįžvelgiamas galias, kurios ardo gyvenimo harmoniją, pražudo gražiausius jausmus, priartina mirtį.

Darbo objektas – meilės tema A. Vaičiulaičio romane *Valentina* ir ankstyvojoje prozoje. Meilės tema pasirinkta todėl, kad meilė, vienintelis patenkinamas atsakymas į žmogaus egzistencinę problemą. Grožinės literatūros, meno, religijos ir filosofijos pagrindinis tikslas – žadinti žmoguje gebėjimą mylėti ir ypač mylėti kitą žmogų. Gebantys mylėti dabartinėje santvarkoje žmonės yra tik neišvengiamos išimtys: meilė šių dienų Vakarų visuomenėje yra ribinis reiškinys ne tik todėl, kad daugelis veiklos rūšių neleidžia mylėti, o dėl to, jog į gamybą orientuota dvasia, prekių godi visuomenė yra tokia, kad tik nonkonformistas gali nuo jos apsiginti. A. Vaičiulaičio romanas išsiskiria iš kitų XX a. Pirmosios pusės lietuvių literatūros. Tas išskirtinis bruožas yra meilės psichologija. Literatūrologai *Valentiną* linkę laikyti meilės romano paradigmos lietuvių literatūroje pradžia.

Darbo tikslas – išsamiai apibrėžti meilės sampratą religiniu, filosofiniu, psichologiniu aspektu remiantis A. Vaičiulaičio romanu *Valentina* ir novelėmis *Šiaurietė*, *Pažaislio vienuolyno legenda*. Rašytojo grožinė kūryba atspindi XX a. 3-4 dešimtmečių lietuvių literatūros ieškojimų

⁴ Vaičiulaitis, A. *Ginčas su A. Jakštu naujosios literatūros klausimais* // Naujoji Romuva, 1931, Nr. 42, p. 997.

situaciją. Tuo laiku buvo siekiama kūryboje išsaugoti tautišką pradą, dvasios primatą ir kartu ją racionaliai moderninti žvalgantis į Vakarų kultūros laimėjimus. Meilė nustoja savo socialinio įforminimo ir tampa psichofiziologiniu aktu. Meilė kyla iš instinkto valdų. Taip lietuvių romanas artėja prie žmogaus ir dėsnių, kurie valdo žmogaus būtį, supratimo.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti meilės sampratą filosofijoje ir religijoje.
2. Atskleisti personažų meilės istoriją, nulemtą išgyvenimų, įvykių, realių.
3. Aprašyti meilės reikšmių ženklus, kuriuos sudaro atitinkamos scenos, epizodai, motyvai, vaizdiniai.
4. Apibendrinti meilės tipus A. Vaičiulaičio kūryboje.

Darbo naujumas ir aktualumas. Šiuo darbu siekiama parodyti, kad meilė rašytojui yra gražiausias ryšys, kuris gali sieti žmogų su kitu žmogumi, su Dievu ir su gamta, bet ginti, puoselėti ir saugoti šį jausmą yra be galo sunku, kad autoriui svarbiausia - žmogaus išgyvenimo poetinė esmė. Meilės tema literatūrologų iki šiol buvo nagrinėta remiantis tik A. Vaičiulaičio romanu *Valentina* ir žvelgiama tik kaip į dviejų žmonių ryšį. Kūriniai nebuvo lyginami ir nebuvo kalbama apie meilės temą visoje kūryboje.

Darbo metodai. Darbe taikyti aprašomasis, analitinis, interpretacinis bei lyginamasis metodai.

Aprašomasis metodas taikomas atskleidžiant meilės sampratos raidos bruožus filosofijoje ir religijoje, atskleidžiant A. Vaičiulaičio pažiūras ir nuostatas, taip pat šis metodas taikomas aptariant rašytojo kūrybos tematiką.

Analitinis-interpretacinis metodas taikomas aptariant personažų meilės istoriją, meilės reikšmių ženklus.

Lyginamasis metodas taikomas gretinant meilės temos sklaidą romane ir novelėse, gretinant personažus ir jų išgyvenimus.

Aptariant meilės sampratos raidą filosofijoje ir religijoje remtasi leidiniu *Krikščionybės istorija. Du tūkstantmečiai krikščionių pastangų paskleisti žemėje Dievo karalystę* (2000 m.), taip pat J. Ratzinger knyga *Krikščionybės įvadas*. Norint parodyti krikščioniškojo pasaulio meilės idealą, remtasi knyga *Философия любви* (1990 m.). Rašant, kaip keitėsi meilės samprata filosofijoje, remtasi: V. Daujotytės knyga *Literatūros filosofija* (2001 m.), V. Zaborskaitės įvadiniu straipsniu *Nuo Aristotelio iki Hegelio*, knyga *Poetika ir literatūros estetika* (1978 m.), A. Mickūno straipsniu *Erosas ir mitas*, Platono knyga *Puota arba apie meilę* (2000 m.), Lesueur-Chalmet, V. Marny knyga *Meilė: istorija* (2002), Stendhal knyga *Apie meilę* (1996 m.), Descartes

knyga *Sielos aistros* (2002 m.), B. Spinozos knyga *Etika* (2001 m.), E. Fromm knyga *Meilės menas* (2004 m.), J. Goff knyga *Viduramžių vaizduotė* (2003 m.).

Rašant apie A. Vaičiulaičio pažiūras remtasi A. Vaičiulaičio knygomis *Knygos ir žmonės* (1992 m.), *Natūralizmas ir lietuvių literatūra, Tavo veido šviesa* (1989 m.), V. Kubiliaus knyga *Antanas Vaičiulaitis* (1993 m.). Rašant apie A. Vaičiulaičio kūrybą, remtasi autoriais, kurie vienu ar kitu aspektu yra domėjęsi ar palietę meilės temą A. Vaičiulaičio *Valentinoje*: A. Zalatoriaus knyga *XX a. Lietuvių novelė* (1980 m.), E. N. Bukelienės studija *Prozos keliai keleliai...: Literatūros istorijos ir kritikos etiudai* (1999 m.).

Aptariant įvairius naudotasi D. Čiočytės knyga *Biblija lietuvių literatūroje* (1999 m.), taip pat naudotasi: A. Jurgutienės knyga *Naujasis romantizmas – iš pasiūlgimo* (1998 m.), Maironio lietuvių literatūros muziejaus išleistu leidiniu *Antanas Vaičiulaitis. Archyvai* (2006 m.), Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto išleistu leidiniu *Būties harmonijos ilgesys*, skirta A. Vaičiulaičio 100 – sioms gimimo metinėms (2006 m.), V. Daujotytės knyga *Moters dalis ir dalia* (1992 m.). Taip pat remtasi L. Mačianskaitės straipsniu *Meilės koncepcija A. Vaičiulaičio Valentinoje* (1994 m.), A. Zalatoriaus įvadinio straipsniu *Dėsniai, kurie negęsta A. Vaičiulaičio gnygoje Tavo veido šviesa* (1989m.), V. Kavolio knyga *Vyrai ir moterys lietuvių literatūroje* (1992 m.), R. Šilbajorio knyga *Netekties ženklai* (1992 m.).

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinės dalies apžvalga, kurioje atskleidžiama meilės sampratos raida filosofijoje ir religijoje, analitinė-interpretacinė dalis, skirta atskleisti meilės temą Antano Vaičiulaičio kūryboje, remiantis romanu *Valentina*, novelėmis *Šiaurietė* ir *Pažaislio vienuolyno legenda*, ir apibendrinamoji dalis, skirta meilės tipams A. Vaičiulaičio kūryboje apžvelgti.

MEILĖS SAMPRATA FILOSOFIJOJE IR RELIGIJOJE

Meilės paslaptis įvairiais laikais jaudino žmogų, tačiau įvairiose kultūrose ji traktuojama skirtingai. Visose bendruomenėse reiškiasi stipri emocinė trauka prie priešingos lyties asmens – to pavyzdžiai randami tiek įvairių kultūrų literatūroje bei mituose, tiek kasdieniniame gyvenime. Tačiau tik šiuolaikinėje kultūroje meilė yra ypatingai sureikšmintą ir siejama su vedybomis.

Nelengva atsakyti, kodėl skirtingų kultūrų atstovai jaučia tas pačias emocijas. Emocijos – ne paprastos reakcijos į žmones ar įvykius, tai sudėtingi jausmų ir minčių dariniai, kurie įgauna prasmę tik konkrečiame socialiniame ir istoriniame kontekste. Tokios emocijos kaip alkis, išdidumas ar meilė yra universalios, tačiau jos gimsta, yra reiškiamos bei išgyvenamos skirtingai įvairiose visuomenėse. Pasak socialinių psichologų, emocinė patirtis susideda iš dviejų dalių: fiziologinio sužadavimo (stipriai plaka širdis, trūksta oro, jaučiamas silpnumas keliuose ir t.t.) ir šios patirties interpretacijos arba įvardijimo. Įvairios stiprios emocijos – baimė, pyktis ar meilė – fiziologiškai beveik nesiskiria viena nuo kitos. Tačiau pajutę fiziologinio sužadavimo simptomus, žmonės ima ieškoti jo paaiškinimo. Remiantis šia teorija, socialinė ir kultūrinė aplinka stipriai veikia tai, kaip žmonės įvardija savo jausmus.

Vakarietiška kultūra įvairiais būdais skatina meilės jausmus. Ji mus moko, kad kiekvienas žmogus įsimyli, ir tai paakina jį tam tikrus jausmus įvardinti kaip meilę. Vaikai nuo kūdikystės mokomi mylėti: jau vaikiškose pasakose nuolat susiduriama su meilės, kovos dėl savo išrinktojo/išrinktosios ir laimingo gyvenimo susituokus motyvu. Literatūratūroje pateikiami įvairūs būdai kuria mums įprastą meilės paveikslą bei suvokimą.

Kaip žmogus suvokia ir pavadina tai, ką jaučia, priklauso nuo įvairių kultūrų. Meilė yra vadinama: susižavėjimo jausmas, pirmą kartą susitikus, svajonės, susirūpinimas dėl kito asmens, troškimas būti kartu su juo, pavydas. Čia svarbus vaidmuo tenka vadinamoms „*jausmų taisyklėms*“. Mes galime bandyti numalšinti meilės jausmą, kai jis mums atrodo netinkamas; arba sukelti jį, jei mums atrodo, kad jausmas atsilieka nuo situacijos. Taigi meilė yra patirtis, kuriama iš jausmų, idėjų ir kultūrinių simbolių.

„*Svarbūs ontologiniai taškai yra meilė ir su ja susijusi, bet nesutampanti seksualinė energija*“.⁵ Žmogiškosios (atskirosios, individualiosios) būties baigtinumas suteikia būčiai prasmę, prasmę gyventi mirties linkui. Ciklinis laikas, ciklinis modelis motologinėje ir folklorinėje sąmonėje rodo pastangas įveikti mirtį atgimimu. „*Meilė šaukiasi amžinybės, bet ji susijusi su*

⁵ Daujotytė, V. *Literatūros filosofija*. V., 2001, p. 137.

mirties pasauly, - ją ardo vienatvės ir griovimo pradai“.⁶ Iš šios perspektyvos galime suprasti, ką reiškia „prisikėlimas“. Tai meilė galingesnė už mirtį. Religinė sąmonė bando įveikti mirtį atgimimu. Žmogus yra esybė, kuri negyvena amžinai, kuri skirta mirčiai. Gyventi toliau, kai savyje nėra pagrindo, įmanoma tik gyvenimą pratęsiant kitame. Radikalus posūkis: gyvenimas prasmingas todėl, kad baigtinis. J. Lotmanas savo studijoje „*Mirtis kaip siužeto problema*“ iškelia tragiškus prieštaravimus tarp „*gyvenimo begalybės ir atskiros būties baigtinumo*“.⁷

Nuo to momento, kai individualioji būtis virsta sąmoninga būtimi (sąmonės būtimi), „*šis prieštaravimas iš anoniminio proceso charakteristikos pereina į tragišką gyvenimo ypatybę*“.⁸ Šioje studijoje J. Lotmanas atskleidžia analogiją tarp *mirties* ir *sekso* kultūrinės simbolikos. Formalizuota kalba, taip pat ir kultūrinė simbolika, idėja tampa prarasdama save kaip realybę. „*Epochos, kai seksas tampa paaštrėjusio kultūros dėmesio objektu, yra sekso fiziologinio nuopolio, o ne klestėjimo metas*“.⁹

Gyvybinė, seksualinė simbolika svarbi ir pirmųjų ritualuose, papročiuose ir pirminiuose tekstuose. Ji skirta seksualinei energijai skatinti ir saugoti, jos užuomazgos sutinkamos ir archainėje antikos epochoje.

Pirminį poezijos supratimą lėmė jos pobūdis archainėje antikos epochoje. Tuomet ji dar neegzistavo kaip savarankiška meno šaka, o buvo susijusi su šokiu ir muzika. Šiuo trilypiu – muzikos-šokio-žodžio – menu jo dalyvis, atlikėjas reiškė savo vidines būsenas, savo emocijas ir aistras, patirdamas psichologinę išprovokaciją. „*Atliekamas visų pirma per misterijas ir apeigas, ypač skirtas Dioniso garbei, šitas trilypis menas nešė dvasios ramybę ir nuskaidrėjimą – katarsį*“.¹⁰

Ankstyvojo muzikos-žodžio-šokio meno esmei nusakyti taikytas mimezijos pavadinimas, kurio turinys su laiku keitėsi, bet pirmą kartą, ankstyviausia jo reikšmė siejasi su muzika-poezija-šokiu ir reiškia jausmų, vidinių būsenų išsakymą judesiais ir mostais, garsais ir žodžiais.

Horacijus savo *Poezijos mene* (20 – 11 m. pr. Kr.) dar neišskiria meilės jausmo iš kitų jausmų, tačiau jis nurodo jausmų svarbą kūryboje. Jis rašo:

*„Kad eilės gražios, to dar mažai: jos privalo
Žiūrovą jaudinti, pagauti jojo sielą.
Žmonių veidai juoku į juoką atsiliepia,*

⁶ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 186.

⁷ Ю. М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа. Москва, 1994, ст. 418.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Zaborskaitė, V. *Nuo Aristotelio iki Hegelio // Poetika ir literatūros estetika*. V., 1978, p. 9.

*O ašarom – ašaras“.*¹¹

Aristotelis netgi nurodo priemones skirtingų jausmų raiškai:

„Nelygiu distichu skausmus iš pradžių reikšta

*O paskum ir džiaugsmus įvykusių troškimų“.*¹²

Senovės graikų kultūra persunkta eroso galios. *„Erosas išjudina geismą, kuris sulydo kūną ir sielą į juslingą išraišką, apglobiančią ir geidžiantįjį subjektą, ir geidžiamą būtybę. Jo galios trykšta ir pulsuoja abiejuose“.*¹³ *„Heziodas savo teogonijoje vaizduoja Erotą kaip visokiausios gyvybės sutvėrėją“.*¹⁴ Kai planetoje dar nebuvo gyvybės sėklų, Erotas prisodrina žemę gimdymo galios, ir žemę pražydo. Jis ipūtė į vyrą ir moterį gyvybės dvasią, vienybės ir jungimosi dvasią, kurios dėka gyvybė stiprėja, auga ir plinta nepaisydama jokių ribų. *„Erotas buvo suprantamas kaip viena iš pirmapradžių dievybių, kurios uždavinys buvo kurti ir dauginti gyvybę“.*¹⁵

Platonas savo veikalė *Puota arba apie meilę* (385 m. pr. Kr.) jau mini seniausią dievą Erotą. *„O būdamas seniausias jis mums – didžiausių gėrybių priežastis: negalėčiau sugalvoti didesnės gėrybės, negu nuo pat jaunystės turėti gerą įsimylėjęlį, o įsimylėjęliui – mylimąją“.*¹⁶ Taip pat Platonas kalba apie tai, kad pats savaime veiksmas nėra nei gražus, nei gėdingas. Tai priklauso nuo to, kaip jis „nuveiktas“. *“Ne kiekvienas Erotas yra gražus ir nusipelno liaupsių, bet tik raginantis gražiai mylėti“.*¹⁷ Nepajėgdami apibrėžti traukos, o paskui susijungusių dviejų būtybių, virš kurių tebesklando paslaptis, poetai ir filosofai vis mėgina tai aiškinti ir aprašinėti. Sokratas, atsakydamas Platonui, rašo, kad meilė glūdi ne susiliejiame, o beviltiškame jos ieškojime. Meilė atsiranda ne iš pilnatvės, o iš stygiaus. *„Žmogus geidžia to, ko stokoja, ko nėra šalimais“.*¹⁸

Meilė senaisiais laikais labai skyrėsi nuo to jausmo, koku ji tapo vėliau. Antikinėje graikų visuomenėje moteris užėmė gerokai žemesnę socialinę padėtį. Net aukštesniojo sluoksnio moterys turėjo daugiau bendro su tarnais ir vergais, nei su savo vyru. Platonas kalba ir apie tai, jog skiriasi paprastų ir kilmingų žmonių meilė. *„Liaudiškosios Afroditės Erotas išties liaudiškas: atlieka savo veiksmą kur pakliūva. Tai paprastų žmonių mylėjimas: pirmiausia jie myli moteris nemažiau už berniukus; be to, labiau myli kūną nei sielą“.*¹⁹ Žymiausi graikų filosofai aukštino meilę ir

¹¹Horacijus, *Poezijos menas* // Poetika ir literatūros eststika. V., 1978, p. 9.

¹²Ten pat, p. 85.

¹³Mickūnas, A. *Erosas ir mitas*. Baltos lankos, Nr. 7, 1996, p. 7.

¹⁴Jaeger, W. *Paidea: The ideals of Greek Culture*. London, 1965, p. 78

¹⁵Ten pat, p. 80.

¹⁶Platonas, *Puota arba apie meilę*. V., 2000, p. 15.

¹⁷Ten pat, p. 18.

¹⁸Lesueur-Chalmet, V., Marny, D. *Meilė: istorija*. V., 2002, p. 44.

¹⁹Platonas, *Puota arba apie meilę*. V., 2000, p. 18.

draugystę tarp vyrų. „*Eroto įkvėptieji linksta prie vyriškosios lyties,- jie vertina galingesnę ir protingesnę prigimtį*“.²⁰

Senovės romėnų meilė – tai nesantuokiniai ryšiai, ir ji susijusi tik su svetimoteriavimu. Didysis Ovidijus, jausdamasis pavargęs nuo gražuolių garbinimo ir pakankamai turįs patyrimo, imasi meilės mokytojo vaidmens ir išleidžia didaktinę poemą „*Meilės menas*“ (*Ars amatoria*) su daugybe patarimų vyrams, kaip vilioti moteris, ir moterims, kaip užkariauti vyrų simpatijas. „*Meilė čia vaizduojama kaip elegantiškas apgaulės žaidimas, nesiremiantis rimtais ar ilgai trunkančiais ryšiais*“.²¹ Ovidijaus mylimosios buvo koketiškos, neištikimos ir paperkamos. Stendhalis rašė: „*Jos teikė tik fizinius malonumus, ir man regis, joms niekada į galvą neateidavo mintis apie kilnius jausmus, kurie po trylikos šimtmečių suvirpintų švelniosios Eloizos krūtinę*“.²²

Naujųjų amžių filosofijos pradininkas R. Descartes (1596 – 1650) savo traktate *Sielos aistros* (*Les passions de l'ame*) rašo: „*Jokios kitos žinios, paveldėtos iš senovės autorių, nėra tokios nepakankamos, kaip jų žinios apie aistras*“.²³ Kiekvienas žmogus patiria aistras, „*o jų prigimčiai atskleisti jam nereikia skolintis patirties iš kitur*“.²⁴ Jis teigia, „*kad sielos aistros kyla ne iš širdies, nors aistros verčia jausti širdyje esant tam tikrą pokytį*“.²⁵ Siela negali visiškai valdyti savo aistrų. Pirmąsyk susidurdami su koku nors objektu ir laikydami jį nauju ar labai skirtingu nuo mums anksčiau žinomų dalykų, mes juo žavimės ir stebimės, „*bet kai mums atrodo, kad daiktas yra geras, t.y. mums tinkamas, mes pajuntame jam meilę, o jei mums atrodo, kad jis blogas, mus užvaldo neapykanta*“.²⁶ Meilė yra dvasios sukeltas sielos jaudulys, skatinantis ją savo valia susijungti su objektais, kurie jai atrodo tinkami. Descartes išskiria dvi meilės „rūšis“²⁷: meilė, skirta aistros objektui turėti, ir meilė, kai nenorima nieko gauti, kai meilės objektas laikomas savo antruoju Aš, kuriam teikiama pirmenybė, dėl kurio nebijoma žūti.

Svarbiausiam savo veikale *Etika* (1663 – 1677) B. Spinoza (1632 – 1677) pritarė Descartes minčiai, kad „*Mąstymo modusai, tokie kaip meilė*“²⁸ yra sielos aistros, kurios pasireiškia tik tada, „*kai tas pats individas turi mylimo, trokštamo ir t.t. daikto idėją*“.²⁹ O idėja yra tas pirmas dalykas, kuris sudaro žmogaus sielos būtį. Kadangi Spinozos manymu „*Be Dievo niekas negali nei*

²⁰Platonas, *Puota arba apie meilę*. V., 2000, p. 18.

²¹Stendhal, *Apie meilę*. V., 1996, p. 226.

²²Ten pat.

²³Descartes, R. *Sielos aistros*. V., 2002, p. 7.

²⁴Ten pat.

²⁵Ten pat, p. 32.

²⁶Ten pat, p. 54.

²⁷Ten pat, p. 68.

²⁸Spinoza, B. *Etika*. V., 2001, p. 62.

²⁹Ten pat, p. 63.

*egzistuoti, nei būti suvokiama*³⁰, tai iš to „išplaukia, kad žmogaus siela yra Dievo begalinio intelekto dalis ir kad žmogaus sielą sudarančios idėjos objektas yra kūnas, be to, egzistuojantis tikrovėje“.³¹ Spinoza teigia, kad meilė yra: „džiaugsmas, lydimas išorinės priežasties idėjos“.³² Mylintysis būtinai siekia, kad mylimas objektas būtų čia pat, ir nori jį išsaugoti. Spinoza šalia meilės mini pavydą ir neapykantą.

Šių laikų meilės ideologija daugiau remiasi viduramžių meilės idealu, nei jausmingais Ovidijaus meilės žaidimais. Garbinanti meilė remiasi idėja, kad meilė tarp lyčių yra aukščiausia žemiškojo pasaulio vertybė. Buvo tikima, kad meilė yra užvaldantis jausmas, kurį įkvepia mylimo asmens grožis ir būdas; kad jis ištinka staiga ir nevaldomai vos pirmą kartą pamačius mylimąjį; kad įsimylėjėliai yra likimo skirti vienas kitam; kad meilė veda į nuostabią palaimą arba begalinį skausmą. Garbinanti meilė jungė tokius skirtingus elementus, kaip nesantuokinė aistra ir religinis krikščioniškas prisirišimas, stereotipiški flirto žaidimai ir rimti moraliniai tikslai, išdavystė ir ištikimybė, džiaugsmas ir kančia. Įžymieji šios meilės pavyzdžiai – Tristanas ir Izolda, Lancelotas ir Ginevra. Tai pasakojimai apie santuokinę neištikimybę. „*Kadangi vedybos buvo sudaromos atsižvelgiant ne į jausmus, o į šeimos interesus, meilė dažniausiai buvo sutinkama už santuokinių ryšių ribų*“.³³

Šios meilės ideologija moterį pavertė garbinimo objektu. Šis garbinimas buvo kaip paralelė Mergelės Marijos garbinimui. Riteriškumo tradicijų atgarsiai etikete išliko iki mūsų dienų. Kai kurie pagarbos moteriai ženklai – durų atidarymas – nesutinkami kitose kultūrose, pavyzdžiui Indijoje ar Japonijoje, čia iš moters laukiama, kad ji rodytų pagarbą vyrui.

Garbinanti meilė suformavo supratimą, kad meilė – abipusis jausmas, kuriame aistra neatsiejama nuo pagarbos jausmo objektui.

Iš feodalinės aristokratijos nesantuokinių meilės žaidimų iškilo romantiškos meilės idėja. „*Vėliau, pasireiškus industrializacijai ir urbanizacijai, meilės ideologija paplito tarp darbininkų klasės*“.³⁴ „*Ryšys tarp meilės ir vedybų pirmiausia atsirado Anglijoje*“.³⁵ Tuo tarpu kontinentinės Europos literatūroje vis dar vyravo garbinančios meilės tradicija, kuomet meilė nesiejama su santuokiniais ryšiais. Puritoniškoji buržuazija Anglijoje palaimino vedybas bei šeimą ir smerkė aristokratų santuokinę neištikimybę. Puritonai apibrėžė vedybas kaip partnerystę, paremtą draugyste, pasitikėjimu, ištikimybe ir skaistybe iki vedybų. Geriausiai ši ideologija

³⁰ Spinoza, B. *Etika*. V., 2001, p. 72.

³¹ Ten pat, p. 76.

³² Ten pat, p. 144.

³³ Skalnik Arlene, S. *Intimate Environment: Exploring Marriage and the Family*. Boston. Ma, Usa, 1997.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

išreikšta Miltono „*Prarastajame rojuje*“ (1667 m.), viename iš nedaugelio pasaulinės literatūros kūrinių, kuriame išaukštinama vedybinė meilė.

Tik XVIII amžiuje, kai vidurinė klasė tapo pagrindine visuomenės gyvenimą lemiančia jėga, romantiškos meilės ideologija susiliejo su vedybų idėja. Naujųjų laikų romano siužeto centre sutinkamos meilės paieškos bei socialinio mobilumo tema, o vedybos užtikrina laimingą pasakojimo pabaigą. Samuelio Ričardsono ramanas „*Pamela*“ (1740 – 1741 m.), kuriame tarnaitė išteka už savo pono, yra pirmas šio žanro pavyzdys. Šis siužetas tapo prototipu meilės istorijoms, kurios šiandien dominuoja popkultūroje.

Stendhal'is savo veikalė *Apie meilę* (1822 m.) jau mini net keturias meilės atmainas:

1. Aistringą meilę.
2. Meilę iš susižavėjimo.
3. Fizinę meilę.
4. Garbėtroškos meilę.

Stendhal'is mano, kad aistringa meilė – „*tai portugalės vienuolės meilė*“.³⁶ Meilė iš susižavėjimo, jo manymu, dominavo Paryžiuje apie 1760 metus. Tai meilė be aistros, be staigmenų, dažnai subtilesnė už tikrąją meilę, nes ji daugiausia remiasi protu. Fizinė meilė – tai medžiojant užklupta per mišką sprunkanti graži ir skaisti valstietė. Garbėtroškos meilė, kai dauguma vyrų „*trokšta turėti ir turi moterį kaip gražų arklį, kaip jauno vyro prabangai reikalingą daiktą*“.³⁷ Dažnai čia įsimaišo ir fizinė meilė, bet be fizinio pasitenkinimo. Stendhal'is mini, kad meilės apraiškų gali būti tiek, kiek požiūrių, bet „*kiekviena meilė šioje žemėje pagal tuos pačius dėsnius gimsta, gyvena ir miršta arba iškyla į nemarumo aukštybes*“.³⁸

Meilės tema neišliktų tiek amžių, jei nebūtų susijusi su kitomis esminėmis Vakarų kultūros dalimis. Individualizmas, glūdintis romantinės meilės sampratos esmėje, turi galias šaknis religiniame, ekonominiame ir politiniame Vakarų gyvenime. Du svarbiausi istoriniai individualizmo šaltiniai – protestantizmo plitimas ir kapitalizmo iškilimas. Protestantizmas pabrėžė individualizmą ir savęs pažinimą, aukščiausią dvasinę reikšmę suteikdamas tiesioginiam individo ir Dievo ryšiui. Kapitalizmas suformavo naują individo, kaip laisvo asmens, nepriklausančio nuo tradicijų, visuomenės ir net kitų žmonių, turinčio teisę kilti ir kristi per savo paties pastangas, idėją. Teisė pačiam rinktis vedybų partnerį buvo svarbus žingsnis individualios

³⁶ Stendhal, *Apie meilę*. V., 1996, p. 7.

³⁷ Ten pat, p. 8.

³⁸ Ten pat, p. 9.

laisvės augime Vakarų Europoje. Pastebėta, kad individualizmas stiprino ne tik rūpinimąsi savimi, bet ir pabrėžė artimų asmeninių santykių reikšmę.

XX amžiuje pasikeitė požiūris į meilę, seksą ir vedybas. Kaip rodo paskutiniųjų metų moksliniai tyrimai, abejotina pati „vienintelės“ meilės idėja. Meilė „iš pirmo žvilgsnio“ taip pat retas reiškiny. Palaiptisniui mokslininkai atmeta ir teiginį, kad meilė nugali visas kliūtis. Tačiau meilė išliko viena iš stipriausiai išgyvenamų emocijų, ir intymūs žmonių santykiai užima pagrindinę vietą gyvenime ir literatūroje. Daugumai žmonių meilė tebėra svarbi vertybė, tačiau gyvenime sutinkama meilė skiriasi nuo vaizduojamos literatūroje, įvairiose visuomenės infomavimo priemonėse pateikiamo meilės stereotipo.

Meilės ilgesys kyla iš vienišumo bei troškimo įveikti jį per ryšio išgyvenimą. Psichologiškai iš kitų meilės formų niekuo nesiskiria ir religinė meilės forma, vadinama meile Dievui. Ją taip pat sukelia poreikis įveikti vienatvę ir užmegzti ryšį. Krikščionių tikėjimas sako: „*žmogus tampa savimi ne dėl to, ką jis daro, o dėl to, ką gauna*“.³⁹ Jis turi laukti meilės dovanos. Meilę galima gauti kaip dovaną. Jos negalima „pasidaryti“ pačiam, be kito. „*Bet kai Dievas apsigreiškė, kai Jis panorė parodyti, kas „Dievas“ yra, paaiškėjo, kad tai meilė, švelnumas, savęs atidavimas, buvimas kitame*“.⁴⁰

Visose religijose – politeistinėse ar monoteistinėse – Dievas ir jo skledžiama meilė yra aukščiausia vertybė, geidžiausias gėris. Išskirtinė Dievo reikšmė priklauso nuo to, ko žmogus labiausiai geidžia. Žydų, krikščionių religija – tai patriarchalinis pasaulis su vyriškais dievais. Kadangi motiniškos meilės troškimas iš žmogaus širdies neišblėsta, nieko nestebina, kad mylinčios motinos figūra niekada neišnyko iš panteono. Žydų religijoje motiniški Dievo bruožai „*atsisleidžia įvairiose misticismo srovėse*“.⁴¹ Katalikybėje motiną simbolizuoja Bažnyčia ir skaisčiausioji Mergelė. Krikščionybės pagrindinis indėlis kultūrai – visaaprepiantios meilės kaip žmogaus būties esmės idealas. Krikščionybė moko, kad kiekvieno tikslas yra ne asmeniška laimė, o visų, kad kiekvienas turi rūpintis ne tik savo ateitimi, bet ir pasaulio, o „*tai galima pasiekti tik mylint*“.⁴²

Meilės Dievui lygis bei Dievo suvokimas priklauso nuo individo brandos. Žmonija vystėsi nuo matriarchalinės prie patriarchalinės visuomenės, tas pat vyko ir religijoje. Todėl, kaip brendo meilė, galime išvelgti patriarchalinės religijos vystymę. Iš pradžių matome despotišką Dievą, kuris žmogų „*laiko savo nuosavybe*“.⁴³ Vėliau Dievas sudaro sandorą su Nojumi. Šia sandora

³⁹ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 161.

⁴⁰ Ten pat, p. 162.

⁴¹ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004, p. 52.

⁴² Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 220.

⁴³ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004, p. 53

Dievas įsipareigoja, pasikeičia iš despoto į mylintį tėvą. Tolesnėje raidoje Dievo Tėvo figūra virsta Jo iškeltų principų, tokių kaip teisingumas, tiesa ir meilė, simboliu. Rytuose ir Vakaruose esminių religinių nuostatų skirtumą galima būtų nusakyti kaip skirtumą, išreikštą logikos sąvokomis. Nuo Aristotelio Vakarų pasaulis vadovavosi aristotelinės filosofijos principais. Ši logika pagrįsta tapatybės, priešybės ir trečio nebuvimo dėsniais. „*Tas pats daiktas tuo pačiu metu negali priklausyti ir nepriklausyti tam pačiam daiktui ir tuo pačiu atžvilgiu*“.⁴⁴

Priešinga logika aristotelinei gali būti pavadinta *paradoksalia*. Paradoksaliaji logika dominavo Kinijoje ir Indijoje, Heraklito filosofijoje, o vėliau dialektikos vardu atgijo Hėgelio ir Markso filosofijoje.

Paradoksaliaji logika stipriai paveikė Dievo sampratą. Šios logikos mokytojai teigia, kad „*žmogus gali suvokti tikrovę tik prieštaravimuose ir niekada negali mąstydamas užčiuopti absoliučios tikrovės-darnos, paties Vienio*“.⁴⁵ Paradoksaliaji logika veda prie išvados, kad Dievo meilė nėra nei Dievo pažinimas mąstant, nei mąstymas apie meilę Dievui, o vienybės su Dievu išgyvenimas. „*Senajame Testamente Dievas yra visiškai antropomorfinis, visiškai ne filosofinis. Jis turi jausmus, kaip ir žmonės, jis džiaugiasi, ieško, laukia, bendrauja. <...> Jis turi širdį, myli su visu meilės nuostabumu*“.⁴⁶

Vakaruose dominuojančioje religinėje sistemoje meilė Dievui yra iš esmės tas pats, kas tikėjimas Dievu, Jo buvimu, Jo teisingumu, Jo meile.

Meilė Naujajame Testamente suvokiama labai plačiai. Krikščioniui būtina mylėti savo artimą, bet kad ta meilė neužgožtų meilės Dievui, ypač jei tie krikščionys Dievo tarnai: „*kas myli tėvą ar motiną labiau nei mane, nevertas manęs*“.⁴⁷

Asketiškąją krikščionybę galima pavadinti daug griežtesne tikėjimo forma negu nuosaikioji krikščionybė. Ji praktikuojama įvairiai: susilaikant nuo tam tikrų dalykų, kurie paprastai laikomi gerais (pvz. santuoka), arba pridėdant papildomų reikalavimų bei nuostatų (pvz. ilginant maldų ciklą). Asketizmas skatina išskirtinumo idėją, sukuria dvasinį elitą, iškylantį virš visų kitų krikščionių. Žmogus žinodamas, jog gyvenimas nesitęs amžinai, stengiasi būti kituose, kad per juos ir juose išliktų gyvųjų pasaulyje. Pirmiausia - išlikti savo vaikuose. Kaip tik todėl susilaikymas nuo vedybų ir vaikų nebuvimas primityviose šalyse laikomas baisia nelaime. Tačiau žmogus suvokia, kad vaikuose jis išlieka labai netobulai ir netiesiogiai. Tada jis siekia garbės. Deja ir šis bandymas sukurti kokį nors nemirtingumą žlunga. Žmogui mirus, „*išlieka ne jo Aš, bet tik jo*

⁴⁴ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004., p. 56

⁴⁵ Ten pat, p. 60

⁴⁶ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 82.

⁴⁷ *Философия любви*. Москва, 1990, ст. 75.

aidas“.⁴⁸ Ir tik nedaugelis suvokia, kad žmogus būtyje atramos neturi ir atsparos ieško tame vieninteliame, kuris yra, „gyvųjų Dievas“. Kai meilė nesiriboja tik norėjimu, bet siekia tikrovės, tai reiškia, kad meilės galia iškyla virš biologinės jėgos ir pastarąją sau pajungia. „*Čia ir galėtų meilė peržengti savo ribą - mirtį – ir sukurti vienybę ten, kur esti išsiskyrimas*“.⁴⁹ Tai suvokdamas žmogus ieško būdų, kaip to pasiekti.

Judėjai turėjo asmeninio kolektyvinio asketizmo tradicijų, siekusių Senąjį Testamentą. Nazyrai duodavę įžadus kurį laiką negerti vyno bei laikytis kitokių apribojimų. Vėliau izraelitų pranašai, vadovaujami tokių garbių šventųjų kaip Eliša, mokytį ir melstis burdavosi į specialias grupes.

Naujojo Testamento laikais Palestinoje būta ir pavienių asketų, ir asketų bendruomenių. „*Iš asketų sektų geriausiai žinomi esėjai, kuriems priklausė garsioji Kumrano bendruomenė, palikusi Negyvosios jūros rankraščius*“.⁵⁰

Kai persekiojimo metais krikščionybė atsidūrė pavojuje, bendruomenės siekė būti mažos ir stengėsi išlaikyti labai aukštą moralės lygį (už suklydimus buvo griežtai baudžiama). Kankinystė gerbta kaip aukščiausias atsidavimo Dievui pavyzdys. Nors kai kurios Bažnyčios savo nariams taikydavo asketiškus apribojimus, tačiau bažnyčioje nebuvo susiformavęs dvasinis elitai, išskyrus našlių ir skaisčių mergelių grupes. Krikščionybės atšakose, pavyzdžiui, tarp žydų krikščionių, markionitų ir montanistų, asketizmas buvo labai paplitęs, dažnai virsdavęs enkratizmu (gr. *enkrateia* – „susilaikymas“). Enkratitai atmetė santuoką, negėrė vyno ir nevalgė mėsos.

III a. pabaigoje – IV a. pradžioje krikščionybėje paplito vienuoliškasis asketizmas. Dėl visuotinės krikščionybės tolerancijos dar iki Konstantino laikų į bažnyčias plūstelėjo naujų narių, o didėjant bendruomenėms švelnėjo reikalavimai. Vis rečiau pasitaikydavo kankinysčių, o dvasinį kankinių ir išpažinėjų išrinktųjų sluoksnį pakeitė pirmieji vienuoliai. Jie siekė tikro krikščioniško gyvenimo ir manė, kad tolesnis gyvenimas materialiam pasaulyje tam kliudąs. Jie stengėsi pasiekti tai, kas, jų manymu, neįmanoma egzistuojančiose bažnyčiose – grynąją krikščionybę ir „*visišką vienybę su Dievu*“.⁵¹

Bendruomeninis monasticizmas atsirado apie 320 m. Jį pradėjo Pachomijas. Jis buvo nusistatęs prieš kraštutinumus: reikalavo, kad būtų reguliariai valgoma ir meldžiamasi, ir siekė, kad jo bendruomenės pačios išsilaikytų ir užsidirbtų. Jo bendruomenės naujokai asmeninį turta privalėdavo atiduoti į bendrą išdą, o tikraisiais nariais tapdavo tik po bandomojo laikotarpio. Kad

⁴⁸ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 186.

⁴⁹ Ten pat, p. 187.

⁵⁰ *Krikščionybės istorija*, V., 2000, p. 220.

⁵¹ Ten pat, p. 222.

įrodytų savo ketinimų rimtumą, jie turėdavo po keletą dienų stovėti už vienuolyno durų. Vienas iš tikrosios narystės reikalavimų buvo išmokti atmintinai Biblijos ištraukas. Beraščius kandidatus mokydavo skaityti ir rašyti. Nors pirmąsias Pachomijo bendruomenes sudarė tik vyrai, prieš mirtį jis pasirūpino įkurti ir pirmąsias moterų bendruomenes. Pachomijas padėjo pagrindus struktūrai, kurios laikėsi visos vėlesnės vienuolių bendruomenės.

Vienuolystė pirmiausia atsirado Rytų krikščionybėje. Vakarų Bažnyčioje dėmesį į ją atkreipė Atanasas.

Po Pachomijo Rytų vienuolystei labiausiai nusipelnė Bazilijus Didysis. Vienuolines bendruomenes jis labiau integravo į Bažnyčią. Tuomet vienuolynai vėrėsi aplinkiniam pasauliui. Bazilijaus vienuolynas ligonius aprūpindavo vaistais ir padėdavo vargšams, taip pat prisidėjo prie švietimo.

Idėja, kad dvasininkai turi likti nevedę, vystėsi pamažu. Paulius pripažino viengungiško gyvenimo privalumus. Vėlesniais laikais susilaikymas nuo vedybų tapo asmeninio pasirinkimo reikalu, nors daugelyje gnostikų sektų santuokai aktyviai priešintasi, nes jos bekūnę sielą supančioja su nuodėminguoju kūniškuoju pasauliu.

III a. celibatą jau imta suvokti kaip šventumo ženklą. Tačiau kraštutinumai buvo netoleruojami. Pasibaigus kankinystėms, asketizmas pamažu tapo dvasingumo matu. Tie bažnyčių vadovai, kurie gyveno asketišką gyvenimą, buvo laikomi dvasingesniais.

IV a. buvo imtasi priemonių apriboti santuokas po šventimų, o celibatas toliau buvo giriamas kaip idealas, nors įstatymiškai nebuvo privalu jo laikytis iki Hildebrando (popiežiaus Grigaliaus VII, 1073-1085 m.) laikų.

*„Tarp didžiųjų kultūrinių revoliucijų, neatsiejamų nuo krikščionybės triumfo Vakaruose, viena iš didžiausių yra revoliucija susijusi su kūnu“.*⁵² Net antikos teorijos, teikiančios pirmenybę sielai, neįsivaizduoja dorybės ar gėrio, kuris reikštųsi netarpininkaujant kūniui.

Įsikūnijimas yra Dievo pažeminimas. *„Kūnas – sielos kalėjimas“.*⁵³ Kūno keliamo siaubo kulminacija – jo seksualiniai aspektai. Gimtąją nuodėmę viduramžių krikščionybė padaro seksualine nuodėme. Kūno ir lyties bjaurastis susitelkusi moters kūne. Nuo Ievos iki viduramžių pabaigos burtininkės moters kūnas – mėgstamiausia velnio buveinė. Liturginiais laikotarpiais (per gavėnią, vigilijas ir šventes) draudžiami lytiniai santykiai. Dvasinio tobulėjimo kelyje būtina persekioti kūną: vienuolis, svarbus socialinis tipas, pateisina savo vardą, kankindamas kūną

⁵² Goff, J. *Viduramžių vaizduotė*. V., 2003, p. 156.

⁵³ Ten pat, p. 157.

askeze, šventasis, aukščiausias dvasinis tipas, negičijamai juo tampa, jei paaukoja savo kūną kankinystei.

Garsi poema pačioje XII a. pabaigoje liudija tokį kūno, artėjančio prie išsekimo, išsigalėjimą: tai cisterso Helinand'o de Frimont'o *Eilės apie mirtį* (Les Vers de la Mort):

„Gerai įmitęs kūnas, švelni oda“ tėra „kirminių ir ugnies marškiniai“

(kapinių kirminių ir pragaro ugnies).

Kūnas yra „niekingas, dvokiantis ir nuvytęs“.

Kūno džiaugsmas apnuodyti ir gadina mūsų prigimtį.⁵⁴

Žmogus apdovanotas protu. „Jis yra gyvenimas, suvokiantis pats save“;⁵⁵ jis turi supratimą apie save, savo artimuosius, praeitį ir ateities galimybes. Šis suvokimas savęs kaip atskiros visumos; suvokimas savo gyvenimo kaip trumpo švystelėjimo ir to fakto, kad ne savo valia gimęs ir mirs prieš savo valią, kad mirs anksčiau negu tie, kuriuos myli, arba tie pirma jo. Žmogus suvokia savo vienišumą ir bejėgiškumą prieš gamtą bei visuomenės jėgas. „Visa tai jo uždarą egzistenciją paverčia nepakenčiamu kalėjimu. Jei negalėtų ištrūkti ir vienaip ar kitaip susieti save su žmonėmis, su išoriniu pasauliu, jis išeitų iš proto“.⁵⁶

Atskirtumo išgyvenimas sukelia nerimą. Atskirtumas sukelia „gėdos ir kaltės“⁵⁷ jausmus. Šis kaltės ir gėdos jausmas dėl atskirtumo atskleistas Biblijos pasakojime apie Adomą ir Ievą. Po to, kai Adomas ir Ieva suvalgė vaisių nuo „gėrio ir blogio pažinimo medžio“⁵⁸, po to, kai jie nepaklausė (kai nėra laisvės nepaklusti, nėra gėrio ir blogio), po to, kai tapo žmonėmis, jie „suprato esą nuogi“⁵⁹ ir susigėdo. „Žmogiškojo atskirtumo suvokimas, neatgavus ryšio per meilę yra gėdos pagrindas. Kartu tai kaltės bei nerimo šaltinis“.⁶⁰

„Lyties ir meilės reikšmė yra pagrindinė visos mūsų religinės-filosofinės ir religinės-visuomeninės pasaulėžvalgos problema“.⁶¹ Svarbiausias visų socialinių teorijų trūkumas – gėdingumas.

Ar gali būti intymesnė religija nei Kristaus? Dar ir šiandien nepadoru Jo žodžius prisiminti, kai šnekama apie gyvenimiškas, praktines problemas. Visa kultūros kūryba „yra tik

⁵⁴ Goff, J. *Viduramžių vaizduotė*. V., 2003, p. 158.

⁵⁵ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004, p. 10.

⁵⁶ Ten pat, p. 11.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Ten pat, p. 11.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Berdiajevas, N. *Erosas ir asmenybė // Meilės menas*. V., 1999, p.15.

objektyvizacija, visuotinis apibendrinimas to, kas subjektyviai, intymiai vyko uždaroje, paslaptingoje sielos gelmėje“.⁶²

Lytį ir meilę gaubia mistinė patirtis, kuri vis dar tebėra chaotiška ir kuriai reikia religijos sankcionavimo. Krikščionybės puoselėtojai nepakeitė supratimo apie lytį pavidalo, nesudvasino jos, priešingai, ji apnuodijo ją, visiškai sujaukė. Lytinės meilės galios buvo užslėptos, kadangi ją atsisakė palaiminti, ji pavirto liguistu ilgesiu. Tik grožinė literatūra atspindėdavo tai, kas susikaupdavo žmogaus sieloje, atskleidavo jo intymiąją patirtį. Asketiškasis krikščionių mokymas sutinka, kad lytinė meilė yra, tačiau vien kaip nuodėmingos žmogaus prigimties silpnybė. Ji taip ir tebelaikoma silpnybe, gėda, kone purvinančia žmogų. *„Tragiškasis krikščionių tikėjimo aspektas jau mirė žmonių širdyse, nebelemta europietiškos kultūros eigos, o krikščioniški prietarai dėl lyties dar gyvuoja, nuodija mūsų kraują nepakenčiamu dualizmu*“.⁶³

Anot Platono mokymo, pateikto mitologine forma, *„lytis yra pirmapradės, vieningos ir galingos žmogaus prigimties sproginimas, individualybės skilimo į dvi puses rezultatas, o meilė – tai kankinantis troškimas susilieti į vientisą individualybę*“.⁶⁴

Pasaulyje grumiasi du priešiški metafiziniai pradai – asmeninės ir giminės. Todėl ir lytis, ir meilės problema turi sietis su šių dviejų pradų kova. Visi klausimai, susiję su lytine meile, yra sunkiai sprendžiami dėl to, kad pasaulinėje lyčių meilės istorijoje susipynę du vienas kitam priešingi besigrumiantys pradai – asmeninė meilė ir gimininė meilė; antgamtiška, dieviška galybė ir prigimties galia. Vadinamoji giminės pratęsimo meilė ir gimininis lyčių teigimas žemina žmogų, nes žmogišką individualybę palieka beasmenei prigimties stichijai, asmenybę valdo ją griauanti gamtinė būtinybė. Nei meilės kaip individualaus pasirinkimo, kaip savotiškos lyčių traukos, skiriančios ne tik žmogų nuo gyvulio, bet ir žmogų vieną nuo kito, nei dieviškojo eroso šioj stichijoje negali būti. Lytis yra tai, kas turi būti įveikta, lytis – tai atotrūkis. Kol šis atotrūkis egzistuoja – nėra individualybės, nėra vientiso žmogaus. *„Lyties kankynė ir meilės slėpinys pasireiškia troškimu įveikti tragišką lyčių atotrūkį, mistiniu susiliejimu pasiekti amžiną, tobulą individualybę*“.⁶⁵ Lyties įveikimas yra lyties pripažinimas, o ne neigimas, - tai kūrybinė lyčių jungtis, o ne nusigrėžimas nuo kitos lyties ilgesio. Lyčiai būdinga savita būtis, jungtyje ji pasiekia pilnatvę. Lytis turi dvasinę ir kūnišką prigimtį, joje slypi dvasios ir kūno metafizika. *„Lyties prigimtis - ne empirinė ir ne fiziologinė, joje slypi mistinė gelmė*“.⁶⁶ Mistinė lyties dialektika

⁶² Berdiajevas, N. *Erosas ir asmenybė* // Meilės menas.V., 1999, p. 17.

⁶³ Ten pat, p. 20.

⁶⁴ Ten pat, p. 23.

⁶⁵ Ten pat, p. 25.

⁶⁶ Ten pat, p. 27.

pastebima ir pačioje Dievybės prigimtyje. Viso pasaulio vyksmo procesas remiasi lytimis. „Pasaulis buvo sutvertas ir tęsiasi todėl, kad jo esmė – lytis“. ⁶⁷

Dvasiškai kūniškas poliariškumas ženklus samprotavimuose apie amžiną moteriškumą, kurie artimi krikščioniškajai mistikai, pajaustas jau Saliamono *Giesmių* giesmėje. Viduramžiais labai būdingas vyrams buvo jausmingas erotiškasis Mergelės Marijos kultas ir analogiškas Kristaus kultas moterims. „Visiškas lyties įveikimas, lyčių jungtis yra ne tik priešingų žmogaus pusių susilieėjimas, bet ir susilieėjimas su amžinuoju moteriškumu ir su Dievybe“. ⁶⁸ Meilė, kaip kurinačioji galia, turi tapti viso gyvenimo pagrindu. Vienybė su kitu žmogumi per meilę – pats stipriausias žmogaus poreikis.

Erotinė meilė pasižymi polinkiu išskirti. Ji išskiria vieną žmogų, bet myli jame visą žmoniją, visa, kas gyva. Ji išskiria tik ta prasme, kad galima atsiduoti visiškai ir visa esybe tik vienam asmeniui.

Krikščionybė teigia, kad yra tiesa „Meilė galinga kaip mirtis“. ⁶⁹ Senajame Testamente šis sakinytis turėjo šlovinti eroso galybę. Bet to negana, kad galėtume jį atmesti, kaip poetinį perdėjimą. Neribotomis eroso pretenzijomis, jos nerealiais perdėjimais bei nesaikingumais pasireiškia tikra pagrindinė problema, svarbiausia žmogiškosios egzistencijos problema. Meilės esmė ir jos vidinis paradoksas: meilei nereikia begalybės, ji pati yra begalybės šauksmas. Žmogaus meilė išreiškia jo aukščiausią galimybę, jos būtinumas yra didžiausia laisvė be jokios prievartos.

Kadai monoteistinė judėjų-krikščionių dievybė, išjuokdama pagonių dievus kaip netekusius galios ir vietoj jų pasiskelbdama vienintele, turinčia teisę į dieviškuosius atributus, neįstengė sunaikinti antraeilės pagonių dievybės-Eroto. Įvairiausiomis formomis ir pavidalais, įvairiose interpretacijose jis tebesirodė visoje istorijoje ir pasiekė mūsų dienas, „nors kiek ir sumenkęs – kaip erotizmas ir seksualumas“. ⁷⁰

⁶⁷ Berdiajevas, N. *Erosas ir asmenybė* // Meilės menas. V., 1999, p. 27.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 185.

⁷⁰ Mickūnas, A. *Erosa ir mitas* // Baltos lankos, 1996, Nr. 7, p. 5.

III. MEILĖS TEMA A. VAIČIULAIČIO KŪRYBOJE

1. VYRO IR MOTERS MEILĖS TEMA A. VAIČIULAIČIO „VALENTINOJE“

Ypatingą vietą A. Vaičiulaičio kūryboje užima romanas *Valentina*. Kaip teigia A. Zalatorius, ta nauja pakopa rašytojo kelyje, tiksliau – naujas netikėtas posūkis. „*Tai kur kas spontaniškesnis ir gilesnis rašytojo sielos atsivėrimas, intensyvesnis kūrybinių galių išsiliejimas, bene vienintelis atvejis, kada A. Vaičiulaitis leido sau plačiai išsikalbėti, įsisiūbuoti emocijai ir vaizduotei, pasireikšti subtiliai intencijai, atsidėti įdomiems būties prasmės ir kitų metafizinių problemų apmąstymams*“.⁷¹ Autoriui svarbu buvo parodyti veikėjų vidinį pasaulį, kurio esmė nujaučiama, bet nepaaiškinama, sąlytį su amžinomis vertybėmis.

Valentino veiksmas vyksta Kirbynės bažnytkaimyje, dar vadinamame Kirbynės miesteliu, kažkur Lietuvoje, prie Geisaties ežero. Apie laikotarpį plačiau nėra pasakyta, tačiau iš romano parašymo laiko galime spręsti, jog tai XX a. vidurio Lietuva. Tai pasakojimas apie pirmosios meilės užuomazgą, skleidimąsi, jos teikiamą liūdesį bei džiaugsmą ir tragišką atomazgą.

Pasakodamas meilės istoriją, Vaičiulaitis „*nėjo tradiciniu keliu: nedarė savo herojams didelių socialinių, pasaulėžiūrinių kliūčių, nevertė jų skverbtis pro sudėtingą intrigą ir įvykių painiavą*“.⁷² Paprasta meilės istorija vyksta laike, kuris matuojamas ne paprastu laikrodžiu, o vienuolyno varpo dūžiais, bičių spiečiaus, vasaros gaudesiu. Beveik viską, kas vyksta romane, pažįstame per pagrindinio veikėjo Antano apmąstymus ir pojūčius, į pasaulį žvelgiame jo akimis. Jis labai jautrus kiekvienai jį supančios aplinkos detalei, kiekvienam savo nuotaikos niuansui, kurį sukelia tos aplinkos pasikeitimai.

Antano Vaičiulaičio romano struktūros matmuo yra „*amžinybės nuojauta*“.⁷³ Autorius kuria darnų krikščionišką pasaulėvaizdį, kuriame „*transcendentinės problemos – žemės žmonių problemos*“.⁷⁴ „*Dievo sūnus pamatė, kad žmonių dukros buvo dailios*“, - tokiais žodžiais prasideda romano pirmasis skyrius *Suradimas*. Tai moto iš Senojo Testamento. Šie žodžiai primena pradžių pradžią, žmonijos pradžią, kreipia žvilgsnį į amžinybę. Taip prasidėjo žmonių meilė – „*kaip misterija, drama, tragedija ir kartu kaip kultūra*“.⁷⁵

Kūrinyje prasideda Antano grįžimu į kaimą. Sėdėdamas autobuse, „*pro suglaustas blakstienas sekdamas bėgančius gluosnius, Antanas davėsi nešti šiai srovei ir klaidžiojo giriose,*

⁷¹ Zalatorius, A. *Dėsniai, kurie niekada negęsta* // A. Vaičiulaitis, Tavo veido šviesa. V., 1989, p. 33.

⁷² Ten pat, p. 38.

⁷³ Čiočytė, D. *Biblija lietuvių literatūroje*. V., 1991, p. 134.

⁷⁴ Daujotytė, V. *Sandoros ieškojimas* // Naujasis židinys, 1991, Nr. 6, p. 36.

⁷⁵ Daujotytė, V. *Moteriškoji literatūros epistema*. V., 1991, p. 49.

vasaros dienų avietynuose“.⁷⁶ Ūkininkų sūnus po ligos grįžta ne į savo kaimą, bet į Kirbynę, kur gaivinanti gamta: ežeras, pievos, pušynai ir liepynai. Jis ten atvyksta padėti pusiau paralyžiuotam profesoriui Tomui Žiobruvi tvarkyti savo raštus. Tai oficialioji atvykimo priežastis. Tuo tarpu vaikas atsiminė, „kas prie jo artėja: anoji mergaitė, kurią prieš gavėnią matė baliuje, toji nepažįstama ir neprašnekinta“.⁷⁷ Jis jau autobuse galvojo apie visus žodžius ir glostymus, kurie skirti jai, „tai mergaitei su rausva suknele, su rankomis, ties krūtine laikančiomis sugniaužtą nosinuką ten, salės kertėje“.⁷⁸ Bet tada prieš save jis matė „kažką užskleista, matė būtybę artimą ir drauge nesugaunamą, matė moterį beveik kaip kokią idėją, nenumaldomai tau kuždančią ir tvinksinčią tavo gyslose, bet stovinčią toli“.⁷⁹ Kol kas vaikino jausmus galima būtų įvardyti susižavėjimu ir sielos aistra, kadangi jis jau turi „trokštamo daikto idėją“.⁸⁰ Idėja kaip tik ir yra pirmas dalykas, kuris sudaro sielos būtį, „o žmogaus sielą sudarančios idėjos objektas yra kūnas, be to, egzistuojantis tikrovėje“.⁸¹ Susižavėjimas yra užvaldantis jausmas, kurį Antanui įkvėpė merginos grožis.

Važiuodamas į Kirbynę vaikas nežinojo, ar prakalbins tą moterišką idėją, tačiau pats artėjimas prie jos kėlė tokią skaidrią nuotaiką, kad jis jautėsi „džiaugsmo nešamas“. Meilė yra „džiaugsmas, lydintis išorinės priežasties idėjos“.⁸² Atvažiavęs prakalbino mergaitę, ir ji tapo lyg ir laimės pažadu. „Jis pirmą kartą ištarė jos vardą ir buvo laimingas“.⁸³ Jame kylantis ir užvaldantis meilės jausmas tai mergaitei pastūmėjo prie grįžimo į paprastą gamtą, tik suteikė gilesnę prasmę. „Jam pradėjo rodytis, kad jis grįžta į priešistorinę, pirmąsiai, nepaliestą gamtą, tartum į pirmą pradę būtį, kurioje viskas buvo nepaliesta, šventa, skaidru ir gyva“.⁸⁴ Antanas, savo didžiausios įtampos akimirka, nerasdamas tinkamesnių žodžių, deklamuoja eiles: „Kelkis mano prietele, mano gražioji, ir ateik; mano balandėle, uolų plyšiuose, akmenų skylėse parodyk man savo veidą...“⁸⁵ laiške pusbroliui rašo: „Aš ją pažįstu neseniai, bet myliu nuo pat amžių pradžios, myliu ją už visą praeitį, kada jos neregėjau“.⁸⁶ Antanas prisipažįsta, kad myli, o meilė yra džiaugsmas, kurį sukelia noras būti su Valentina ir ją saugoti.

⁷⁶ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 366.

⁷⁷ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 366.

⁷⁸ Ten pat, p. 367.

⁷⁹ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 367.

⁸⁰ Spinoza, B. *Etika*. V., 2001, p. 62.

⁸¹ Ten pat, p. 76.

⁸² Ten pat.

⁸³ Ten pat, p. 387.

⁸⁴ Grinius, J. *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*. Roma, 1977, p. 319.

⁸⁵ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 456.

⁸⁶ Ten pat, p. 434.

Žmogaus buvimas žemėje – laikinas, bet jis apšviestas amžinybės: „*Man leista tik sykį žydėti. Aš esu kaip gulbė, čia pastaroji mano giesmė*“.⁸⁷ Taip kalba vyras, jis nori, kad jo giesmė „*nueitų anapus žvaigždžių*“.⁸⁸ Taip išsakyta amžinybės nuojauta ir ilgesys. Ypatinga Antano sielos būseną, kai nubudęs jis dar nedrįsta atsimerkti ir tarytum klaidžioja tarp rūsčių akmeninių uolų: „*Ir Antanui dingojos, tarsi pats tenai klūpotų, o jo gyslose tekėtų sandora su ana nepasiekiamam gadyne, su žalvariu ir gyvate, ir tvintų džiaugsmas tiems šaltiems akmenims ir nevaisingiems krūmokšniams*“.⁸⁹ Giesmės amžinumo ilgesys yra ir Dievo ilgesys. „*Jo mintys tapo aštrios, jis regėjo didžiulias daiktų linijas, ir jame atsiliepė galingas ir senas šauksmas. Jisai iš lėto rašė...*“⁹⁰ Antanas parašo eilėraštį, kuriame jaučiamas ilgesys „*pirmapradžio vyro ir moters skaidrumo*“.⁹¹ Parašęs taip vaikiną ir pats nesupranta kodėl taip parašė. Gal tai tiesiog sandora su gyvenimu, su jo praeitimi pasiekė jį ir pakylėjo iki kūrybos.

Ko vyras „nesupranta“, moteris jaučia. Romanas pavadintas moters vardu, nors Valentina tik viena iš dviejų pagrindinių veikėjų. Mergina gyvena vienkiemyje su tėvais, broliais ir seserimis. Modeliuodama ir kurdamą žmonių santykius, kultūra sunaikina pirmą pradžią vyro ir moters ryšio skaidrumą, apie kurį rašo Antanas, kuriuo alsuoja *Giesmių giesmė*. „*Vaičiulaičio žmoguje yra sutapę abudu pradai – žemiškasis ir dangiškasis. Abudu juodu pasireiškia įvairiais aspektais, pradedant nuo erotinio ir baigiant religiniu gyvenimu, kuris eina iš paties žmogaus prigimties*“.⁹² Štai kodėl tokia svarbi *Giesmių giesmė*, kurios erotinis pradai neatskiriamas nuo žmogaus dvasinio gyvenimo ir amžinybės ilgesio. Pati meilė šaukiasi amžinybės, bet ji susijusi su mirties pasauliu, ją ardo vienatvės ir griovimo pradai. Erotiniame santykiuje su tikrove atsiskleidžia „*žmogiškumo paletė, juslių ir geidulių pasaulis kaip žmogaus pilnatvės matmuo*“.⁹³

Moters ir vyro santykiai iš pirmą pradžios harmonijos virsta kova, įtampa. Tą harmoniją sudrumsčia pats Antanas. Jis pajuokauja imant Valentinai irklus: „*Tačiau ką gi moteris gali?!*“ „*Pamatysim*“⁹⁴, atsako Valentina. Iš pirmo žvilgsnio tai nereikšminga frazė, kuri vėliau virsta esmine. Tai nebylios dvikovos išraiška. Pasaulio „tvarka“ su visais jos variantais yra nustatyta vyrų. Antanas įsitikinęs, kad elgiasi teisingai ir nori primesti savo valią: „*...lėtumas yra nuodėmė*

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 366.

⁸⁹ Ten pat, p. 401.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V. 1989, p. 401.

⁹² Brazaitis, J. *Valentina arba naujosios Lietuvos dvasia* // XX amžius, 1936-12-07.

⁹³ Vaitkevičiūtė, R. *I. Mero romanų erotika* // Darbai ir dienos. 2000, Mr. 2, p. 229.

⁹⁴ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., p. 423.

*prieš meilę*⁹⁵, - svarsto jis. „...*Tu kalbi , lyg valių turėtum*“⁹⁶, - sako nueidama Valentina. Tas valios primetimas instinktyviai verčia ją priešintis.

Antanas moterį lygina su jūra: ir vienu ir kitu atveju reikia atsižvelgti į jų paslaptis ir užsispyrimą, ir ironiškai baigia mintį: „*Tik jūra apvilia iš pradžių, o moteris – pabaigoje*“.⁹⁷ Viengungis profesorius taip pat turi apie moteris savo nuomonę: „*Dievas karčias leido moteris: tikri krienai.*“⁹⁸ tačiau Antanas mano kitaip: „*Ne, šito kartėlio jis neatsisakys: tegu bus ta našta – jis rykaudamas ją paims ir džiaugsis*“.⁹⁹ Tai nesąmoninga vyriška nuostata: paims arba pasiims. Ši nuostata griaua vyro ir moters santykių pirmą pradžią kaip lygiateisiškumą. Jau per susitikimą pas profesorių Žiobrą Antanas pamatė, jog turi varžovą, inžinierių Modestą, tačiau tada savo siekimo suartėti su Valentina jis neatsisakė. O romano pabaigoje Valentinai nuėjus į Modesto draugiją, vaikas pirmiausia pajunta nuoskaudą, kad „*jis buvo išstatytas pajuokai*“.¹⁰⁰ Jis pralaimėjo ne kaip mylintis, o kaip konkurentas. Jis jautė savo vyrišką dvilypumą: „*Ak, jis nirto ir duso iš neapykantos. Negalėjo akių atotraukti nuo Valentino, smerkė jos pasielgimą ir sykiu jautė, kad didžiausia kaltė jam pačiam krenta: jo užsispyrimui, jo didybei, jo ligi kraują įžeistai sielai*“.¹⁰¹ Antanas nebuvo susimąstęs, kad meilė tai ne tik džiaugsmas, bet ir kančia, ir kad ji yra lydima pavydo ir netgi neapykantos. Jis bijo, jog nebus mylimas, o mylėti – tai atiduoti save kitam žmogui, tikint, kad ta meilė uždegs ir meilę mylimo žmogaus širdyje. Meilė tai kartu ir tikėjimas.

Labai svarbus romane yra Geisaties ežeras. Kalbėdami apie jį taip pat galime nukeliauti į biblinį laiką: jis jaukus, pilnas gyvybės, žvejai ežere, sena laivė, senos žvejų dainos prisiminimas, joje giedamas (užuomina į giesmę) vardas. Ežeras skiria Valentino namus nuo miestelio, kuriame apsigyveno Antanas. Jo besimainantis vaizdas gali būti ne tik kliūtimi, bet ir jungti herojus. Jie kaip tik ir susitinka pirmą kartą ant ežero vieną vasaros vakarą, pilną žmonių balsų, lempų, žvejų laivų ir lakštingalos giesmės. Ežeras panašus į jų meilę: giedromis dienomis atspindi danguje plaukiančius baltus debesis, o žiemos metu slepia pragaištingas eketes. Ežero gelmės pilnos susipainiojusių žolių, panašių į jaunuolių neaiškius ir užslėptus jausmus.

Romano pradžioje, kai Antanas dar tik važiuoja į miestelį, mes sužinome, kad jis tikisi čia atrasti savo svajonių vizijos išsipildymą. Antanas geidžia realios Valentino, kurios nepažįsta ir nesupranta, nes jis garbina tą paveikslą, kurį pats susikuria, kad ir Marytę, kaip iš pradžių pavadina

⁹⁵ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 431.

⁹⁶ Ten pat, p. 474.

⁹⁷ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 424.

⁹⁸ Ten pat, p. 377.

⁹⁹ Ten pat, p. 378.

¹⁰⁰ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, P. 474.

¹⁰¹ Ten pat, p. 477.

savo mylimąją. „*Vardo neatspėjimas sakmėse visuomet veikia kaip pražūties ženklas, lemties neatkalbėjimo magijos pasekmė*“.¹⁰² Krikščionybėje vardas reiškia ne tiek savo vidinę esmę, kiek pavadinamumą. Senajame Testamente kalbama apie Dievo vardą, „*tai žmonėms rodo, kad yra pašaukiamas, tampa jiems prieinamas, yra jiems*“.¹⁰³ Tik tas, kas turi vardą, gali įeiti į mūsų egzistenciją.

Antanas kuria meilę kaip eilėrašį, o neatitikimas tarp realybės ir svajonės vis didėja. Pirmiausia jis Valentina myli už jaudinantį fizinį grožį: „*tokių dailių nedaug*“, „*moteris gražesnė už visą pasaulį*“, tačiau sakosi mylįs tobulą sielą: „*Ar aš prieš metus žinojau, kad sutiksiu Valentina, kad iš galvos eisiu dėl jos pakeltų antakių, dėl josios smakro linijos, dėl jos krūtinės kilnojimosi – plaka, plaka ten neapsakomai gera širdis. Aš taip norėčiau išgirsti jos tvinksėjimą. Dieve tu mano...!*“¹⁰⁴ Tai garbinanti meilė. Ji jungia tokius skirtingus jausmus kaip aistra ir krikščioniškas prisirišimas, džiaugsmas ir kančia ir dažniausiai veda į nusivylimą.

Vaikinas nedrįsta būti sąžiningas pats sau. Meluoja ir gudrauja ir įkliūna į savo paties susikurto gyvenimo pinkles. Jo gyvenimas panašus į knygų herojų: jis Valentina mato ne tokią, kokia ji yra iš tikrųjų, o tokią, kokią pats nori matyti. Jo mintis ir jausmus yra palietusi civilizacija. „*Jam priklauso kultūra*“.¹⁰⁵ Jis yra susikūręs vyro ir moters santykių etaloną, kur prioritetas priklauso vyrams, o jų siekimai egoistiškesni, sprendimai racionalesni, žodžiai patetiškesni. Visa tai yra tarsi kevalas, kuris neleidžia prasiveržti drovumui, jautrumui ir supratingumui. Tikrai melei Antanas yra nesubrendęs. Jis nepajėgia atsikratyti pozavimo, jaunystės kompleksų. Knygų paveiktas požiūris į gyvenimą iškreipia santykį su pasauliu ir daro meilę neįmanomą.

Antanas – kultūros pasaulio žmogus. Jis puikuoja knygų išmintimi, drovėdamasis ir rausdamas slepiasi už svetimų žodžių. Romano pradžioje Antanas gali natūraliai bendrauti su gamta, ieškoti joje paguodos, tačiau vėliau, kai jo sąmonėje intelektualumas pradeda imti viršų, jo bendravimas su gamta pasikeičia. Jis jaučia, kad „*tarp daiktų ir jo sielos nutrūko ryšys, kad jo dvasioj jau neatsiliepė nei gandrų kalenimas, nei lėtai skrendantis kovas, nei bičių dūzgimas: visa tai gaudė ir mirgėjo pro jo akis, bet nepasiekė jo vidaus, tarsi jis nuo pasaulio būtų atskilęs, tarsi laikas būtų sustojęs bėgti, o jį patį nuo daiktų būtų pridengęs didelis stiklinis vožtuvas*“.¹⁰⁶ Taip pažeidžiama pasaulio suvokimo harmonija. Antanas nebesijaučia gamtos dalimi ir nutolsta nuo Valentinės.

¹⁰² Mačianskaitė, L. *Meilės koncepcija A. Vaičiulaičio „Valentinoje“* // Lithuanistica, 1994, Nr. 2, p.81.

¹⁰³ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 76.

¹⁰⁴ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 433.

¹⁰⁵ Kelertienė, V. *Gamta ir kultūra lietuvių sąmonėje* // Metmenys. 1988, Nr. 54, p. 54.

¹⁰⁶ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 400.

Valentina, priešingai, - tikras gamtos vaikas, gerumo įsikūnijimas, turinti pakankamai blaivumo, išsaugojusi „sveiką kaimišką požiūrį į darbą“,¹⁰⁷ nekenčianti koketavimo. Gerumas siejamas su vaikiškumu, ir šis jos bruožas pabrėžiamas ir pasakotojo, ir Antano: „tose akyse buvo kažkas vaikiško“, „Josios akys buvo geros“.¹⁰⁸ Vėliau Antanas apie ją galvoja: „Kokia vaikas, kokia nepatyrusi buvo ta širdis šalia jo“.¹⁰⁹ Išeidama į mirtį Valentina duris „stuktelėjo keliu, kaip daro maži vaikai“.¹¹⁰ Taigi – „moterys nekaltos, nesąmoningos, nesupranta nei žmonių, nei Dievo įstatymų“.¹¹¹ Žmogus yra gamtinė būtybė, todėl ribota ir kupina neišmanymo.

Sąžinės balsą, atsakomybę ir pasiaukojimą ji laiko aukščiausiomis vertybėmis. Nors Antanas stengiasi atrodyti geresnis, nei yra iš tikrųjų, Valentina geba išvelgti jo tikrąją esmę – jautrią, komplikuoatą, greit pažeidžiamą prigimtį. Ji intuityviai jaučia tai, ko nepajėgia išvelgti racionali mintis.

Viena iš didžiausių gyvenimo vertybių, apie kurią romane iš tiesų daug kalbama ir mąstoma – religija. A. Vaičiulaičio kuriama aplinka atspindi dangiškojo archetipo tvarką. Romane daug svarstoma apie tikėjimo tiesas, kuriomis reikia vadovautis ir kurių nevalia pažeisti: „<...> kas pasakys, ar ar tos pakrikštytos tautos nepamirš krikšto, ar bažnyčios nebus sugriautos ir niekur pasaulyje neskambės Viešpatiesgiesmės, ir tada gali ateiti Kristus, atėjęs nugalėti – bus tai prievarta iš dangaus, o ne laisvas žmonių pasirinkimas. Todėl Viešpaties karalystė gali ir neišsipildyti šioj žemėj: ji čia gali visai išnykti“.¹¹² Veikėjai neabejoja, kokią vietą jų širdyse užima tikėjimas, jiems rūpi, kas bus ateityje: „Baisu darosi, kai žiūri tolyn prieš save“.¹¹³ Taip išryškėja A. Vaičiulaičio krikščioniškos nuostatos. Jo veikėjai kaip ir pats rašytojas tiki, jog tik Dievas ir jo skleidžiama meilė gali išgelbėti pasaulį nuo chaoso.

Pas kleboną, talentingą ir vienišą žmogų, atvyksta Antanas, turi ateiti ir Valentina, nes ji dažnai popiečiaus jo klausosi. Tik ji viena miestelyje pakankamai supranta muziką, vertina klebono entuziazmą ir sugebėjimus. Į bažnyčią susirenka trys žmonės, „svetimi pasauliui, gyveną kažkur pusiaukelėj tarp tikrovės ir sapnų, kad pasidalytų savo dvasios turtais“.¹¹⁴ Antaną ir Valentiną jungia muzika. Jie klauso kunigo Motiejaus grojimo, bet abu klauso skirtingai. Jis vizualiai mato

¹⁰⁷ Zaltorius, A. *Dėsniai, kurie niekada negęsta* // A. Vaičiulaitis, Tavo veido šviesa. V., 1989, p. 36.

¹⁰⁸ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p.441.

¹⁰⁹ Ten pat, p. 443.

¹¹⁰ Ten pat, p. 480.

¹¹¹ Kelertienė, V. *Gamta ir kultūra lietuvių sąmonėje* // Metmenys. 1988, Nr. 54, p. 54.

¹¹² Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 396.

¹¹³ Ten pat, p. 395.

¹¹⁴ Kavolis, V., *Vyrai ir moterys lietuvių kultūroje*. V., 1992, p. 75.

muziką ir įsileidžia į savo pasaulį. „*Jis su pavydu žvelgė Valentinai į pečius.<...> Taip, suvokia ji kitokią prasmę šitų andantino, allegretto ar staccato*“.¹¹⁵

Antano mintyse gimsta regėjimas – sužadėtuovės su Valentina: „*Ir štai iš choralo melodijų išsiskyrė sužieduotiniai, gaivūs, žaizdami žengė prie altoriaus...*“.¹¹⁶ Mergina intuityviai reaguoja į vaikiną būseną, ji paliečia jo petį kaip tik tuo metu, kai mielos rankos paliečia už peties svajonėse. Šis gestas tarsi patvirtina jų dvasinį ryšį, kurį sutvirtina vargonų muzika. Antanas subtiliai jaučia ir iš tiesų myli. Jo vizijose po dvasinių sužieduotųjų „*Visi daiktai stovėjo nauji, ką tik gimę ir dėl to apimti linksmybės. Ir moterys buvo ką tik gimusios, ir vyrai ką tik gimę, o vienu metu su jais ir balti jų kūdikiai, vedami užrankos*“.¹¹⁷ Ir mylimosios balsas karaliavo virš visko – „*skaidrus, į dangų šaukiantis, pažįstamas ir mylimas: josios balsas*“.¹¹⁸ Tai Giesmių giesmės nuotaika. Tarsi tekėtų sandora. Sandora – taika, sutarimas, sutartis, darna, susiderinimas; pirminė šio žodžio reikšmė veda į Bibliją, į Sandoros skrynią, kur saugomi dešimt Dievo įsakymų, „*kaip jo susitaikymo su tauta ženklas*“.¹¹⁹ Sandora Valentinoje reiškiasi kaip žmonių tarpusavio santykių principas: „*ir kai rasdavo pritarimą, gerą žingsnį ir iš kitos pusės, tada prasidėdavo stipri sandora; tik tų sandorų taip nedaug būta...*“.¹²⁰ Mūsų pasaulis „*yra Dieviškosios žaismės arena, kurioje transcendentacija yra kertinis santykio su pasauliu aspektas*“.¹²¹ Moteris ir vyras yra simboliški šio žaidimo dalyviai, kurių tikslas yra ne kofrontuoti, griauti ar neigti, bet pažinti viam kitą. Todėl šių įvykių centre veikia Meilė, pagrindinė transcendentuojanti jėga.

Valentinos sąmonė dar blaškosi, o pašąmonėje jau nueitas visas kelias iki motinystės, visas santykių su vyru ciklas – nuo sužadėtuvių iki netikėto brolio pavadinimo sūnumu. Kai pribėgęs mažas brolis paprašo Valentinos valgyti, ji pavadina jį sūnumi: „Teisybę sakai, sūnau,- tarė Valentina“.¹²² Vaikinas tuoj pat pastebi jos pašąmonės judesį, kuris atsiliepia jo sąmonėj: „*Kodėl negalėtų būti jai sūnus? Ak, kryžtautų ir jam mažas kūdikis...*“.¹²³ Valentina kalbėdama sau prisipažino: „*O visgi savo sielos sapnuose ilgščiuos ir glamonėju mažytį savo kūdikį, gimusį iš manęs, sodinu jį ant kelių, žaidžiu su juo namuose ir pievose, ir mano dvasia tada alpsta iš meilės jam*“.¹²⁴ Tai lyg užmaskuotas fizinio suartėjimo troškimas.

¹¹⁵ Šilbajoris, R. *Netekties ženklai*. V., 1992, p. 480.

¹¹⁶ Ten pat, p. 399.

¹¹⁷ Šilbajoris R. *Netekties ženklai*. V., 1992, p. 401.

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Daujotytė, V. *Moters dalis ir dalia*. V., 1992, p. 23.

¹²⁰ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 405.

¹²¹ Tamošaitytė, D. *Ar tikrai feminizmas yra naujojo moteriškumo alternatyva* // kultūros bara. 2000, Nr. 7, p. 17.

¹²² Ten pat, p. 443.

¹²³ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 443.

¹²⁴ Tenpat, p. 464.

Žemišką vyro ir moters trauką A. Vaičiulaitis suvokia kaip Dievo skirtą tvarką, kaip duotybę žemėje. Mistinė lyties dialektika pastebima ir pačioje Dievybės prigimtyje. Viso pasaulio procesas remiasi lytimi. Rašytojas neneigia kūniškos meilės, bet ją estetizuoja, idealizuoja. Dievas visa taip sutvarkė, kad tik pažindami vienas kitą vyras ir moteris gali pasiekti visišką pilnatvę. Antanas sako, kad tarp vyro ir moters nieko nėra nuodėmingo.

L. Mačianskaitė teigia, jog „romane esama erotinių implikacijų“.¹²⁵ Pirmiausia tai matome VII skyriuje – *Aviliai*. Čia yra medaus kopinėjimo scenos. Lietuvių tautosakoje tai turi aiškia seksualinę potekstę. Antanas išiminėja iš Valentinos plaukų bitę ir pirmą kartą iš taip arti mato Valentinos veidą, o merginos rankų palikta šiluma ant ašočio rankenos, suteka į jį ir „*tvinksi jam po kraują*“.¹²⁶

Meilė yra kuriamoji žmogaus sandora, sandora su savimi, viską savyje apvalanti, išgryninanti, sandora su vieninteliu ar vienintele ir su pasauliu: „*Man viskas dabar kitaip: ir saulė, ir žvaigždės (tikros astronominės žvaigždės!), ir Vincukas, ir senelis – aš visus juos noriu išbučiuoti*“.¹²⁷ Jis jaučiasi ypatingai artimas pasauliui. Žmogus sulaukė stebuklo – jis myli, nors jo meilė dar nėra išsipildžiusi. Valentina vis dar dvejoja, ji pasirinkimo kryžkelėj. Meilė, kaip kuriančioji galia, turi tapti viso gyvenimo pagrindu. Vienybė su kitu žmogumi per meilę – pats stipriausias žmogaus poreikis.

XI skyriuje – *Liepžiedžiai* Antanas pirmą ir vienintelį kartą pabučiuoja savo mylimąją, ir suskamba *Giesmių giesmės* žodžiai. Subtiliai romane kuriama lengvo erotizmo ir stiprėjančio jaudulingumo atmosfera. Jaučiamas nuolat jauno karšto kraujo tvinksėjimas. Tą pabrėžia raudoni ir rausvi tonai. Tai meilės ir aistros spalvos. Raudoni augalai gamtoje: aguona ir rožė vienuolyno darželyje. Raudonos žarijos senio pypkėje, raudoni vėžiai, raudoni šlepečių snukučiai, raudonas gaidys, lempelė, kraujas. Rausta dangus. Rausta Valentinos skruostai, ypač Antano. Vaikino vizijose Valentina pasirodo rausva suknele, kai jis prisimena jų pirmą susitikimą Kaune. Dar nepažinodamas merginos, jaunuolis ją, vilkinčią rausva suknele, paverčia savo širdies dama. Kartais Antano dūsavimai atrodo kiek naivoki, tačiau jie yra motyvuoti ir pateisinami – jiems tik dvidešimt, tačiau vaikinai Valentina nužiūrinėja toli gražu ne be aistros, ir tai jis daro godžiai, smalsiai, su „*blogai maskuojamu vyro interesu*“.¹²⁸ Nei viena smulkmena nepraslusta pro jo tyrinėjančias akis. Fiksuojamas kiekvienas drabužis, raukšlė suknelėje, suveržimas ties krūtine,

¹²⁵ Mačianskaitė, L. *Meilės koncepcija A. Vaičiulaičio „Valentinoje“* // Lithuanistica, 1994, Nr. 2, p. 83.

¹²⁶ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. 1989, p. 420.

¹²⁷ Ten pat, p. 430.

¹²⁸ Mačianskaitė, L. *Meilės koncepcija A. Vaičiulaičio „Valentinoje“* // Lithuanistica, 1994, Nr. 3, p. 83.

kaklo „muskulo“ judėjimas ir net trys skiepu rausvos dėmelės. (Taip pat Antanas labai įdėmiai stebi ir moterį autobuse.)

„ - Kodėl žiūri į mane vilko akimis?

- Aš? Ne, tau tik taip atrodo...Aš kiek prisimerkiu, nes bandau atisiminti,- sumelavo Antanas“.¹²⁹

Iš tiesų Antanas nesuvaldomai jaudinasi ir raudonuoja vos tik pamatęs Valentina, tuoj pat netenka drąsos. Nors ir dedasi išmintingas, tačiau tai greičiau baimės, nepatyrimo ir kompleksų slėpimas.

Idealizuojama svajonių mergaitė nužiūrima ir geidžiama kaip reali moteris, o ne bekūnė idėja. Platonas *Puotoje* kalba apie du Erotus. Iš pradžių Erotas priverčia žmogų pamilti kūną, tačiau tai žemesnioji meilės forma. „*Sąmonė kaskart labiau siekia grožio, esančio daugelyje kūnų, ir galiausiai pasiekia jo dvasinę ir abstrakčią esmę idėjų karalystėje*“.¹³⁰

Erotiškoje būsenoje maloniausias yra betarpiškumas, visapersmelkiantis buvimas; tačiau tai ir kankina, kadangi „*tam tikras fiksuotas erotinės geismo įkrovos betarpiškumas nedelsdamas apima viską, jo nebepatenkina jokia konkretybė, jis ima ilgėtis kažko daugiau*“.¹³¹ Erosas visiškai pasisuka į kitą asmenį, trokšdamas jame surasti pilną pasitenkinimą, tačiau iki galo nesugebėjęs pasitenkinti, atsigręžia į save patį. Tarp tiesioginės individualizacijos, pačios savotiškiausios erotinės istorijos kūrimosi, bei tarp to, kas bendriausia, tarp begalinio eroso, driekiasi įtampa, iš „*kurios išsirutulioja seksualiojo erotizmo samprata, partnerio visiškai individualaus pasirinkimo, staigaus pasitenkinimo, o tuo pat metu sublimacijos (nuslopinto seksualumo), savęs ieškojimo visame kame procesai*“.¹³² Erotinė meilė pasižymi polinkiu išskirti. Ji išskiria vieną žmogų, bet myli jame visą žmoniją, visa, kas gyva. Antanas iš visų išskiria Valentina, bet per ją jis nemyli visų aplinkinių: „*Daugybė jų neegzistavo jam <...>*“.¹³³

„*Aš esu Žemės ir Vandenių duktė / Ir Dangaus augintinė*“,¹³⁴ - tokiu P. B. Šelio epigrafu pradedamas skyrius *Valentina*. Į pasaulį čia žvelgiama nebe Antano, o Valentinos akimis.

Valentina labai skaudžiai išgyvena pasirinkimo situaciją. Jos sielos skaidrumą drumsčia moralinis įsipareigojimas. Ji blaškosi tarp meilės ir pareigos. Nemylimo Modesto atsisakymas jai reiškia išdavystę (Modestas paskolinęs jos tėvams pinigų), praeities paneigimą. „*Taip, jos nameliai*

¹²⁹ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 455.

¹³⁰ Mickūnas, A. *Erosas ir Mitas* // Baltos lankos, 1996, Nr. 7, p. 17.

¹³¹ Ten pat.

¹³² Yen pat, p. 19

¹³³ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 462.

¹³⁴ Ten pat, p. 461.

sugriuvo, tie vaikiški ir aiškiai per dvejus metus sudėlioti nameliai“¹³⁵ taip pasibaigė ramus ir skaidrus, nerūpestingas gyvenimo etapas. Ji svarsto ir dvejoja: „skaidrus jaunystės metas susidrumstė, ji nežinojo, kur dingti“.¹³⁶ Valentina myli savo namiškius, o Antanas nejaučia gilesnių jausmų tėvams ir namams, jis nuolat skundžiasi esąs skurdžių sūnus. Valentina, nenorėdama niekam suteikti skausmo, nori aukotis: „gražu už ką nors atiduoti gyvenimą“¹³⁷ ir sykiu supranta, kad toks jos elgesys „iki kraujų sielos“¹³⁸ ižeis Antaną. Merginą vienuolynas traukia tik kaip žemiškų problemų sprendimas. „Kadangi žmogus tarp žmonių išbaigiamas nebūna jis veržiasi susijungti su ana nesavanaudiška Meile, kurios viršūnė yra Dievas“.¹³⁹ Krikščioniškoji auka yra ne kas kita, kaip asmens išėjimas iš savęs ir savęs peržengimas dėl kito. Tai yra „meilės veiksmas“¹⁴⁰ bet ji to nesuvokia. Jos naivus požiūris į atsiskyrėlės gyvenimą rodo, jog tai ne sielos būtinybė ir ne įsisąmonintas intelektualinis sprendimas, o tik mėginimas pabėgti nuo tikrovės.

Valentina nori, kad visiems būtų gerai: „Aš nenoriu skausti nei tavęs, nei tėvų, nei jo... ir kokios laimės žmogus gali tikėtis! Kiek gyvena – ir ar jaučia bent vienas sielos ramybę, pasitenkinimą, vidinį pilnumą“?¹⁴¹ Ji negali pasiekti skaidrumo, kurį pasiekė Antanas. Ji altruistė. Ją žeidžia Antano savimyla: „Ne, aš nedrumsiu savęs“.¹⁴² Jis tik žiūri, kad jiedviem būtų gera, o Valentina rūpinasi, kad visiems būtų gerai. Antanas dažnai jaučiasi pranašesnis už kitus, o ypač moteris laiko žemesnėmis: „Tačiau jis iš aukšto kalbėjo apie kitas moteris, matė jų ydas ir juokėsi. Daugybė jų neegzistavo jam...“.¹⁴³ Tik Valentina jo „verta“, todėl jis ją dievina. Laiške pusbroliui jis rašo: „nežiūriu į ją taip, lyg stovėčiau Šatrijos kalno viršūnėj“.¹⁴⁴ Jis myli ją „ne kaip vieną jį supančio pasaulio dalelytę, bet kaip visų daiktų esmę, šviesią viziją“.¹⁴⁵ „Ne, aš negerai sakau, ji ne daiktuose yra, tik manyje, aš ją jaučiu savo alsavime, savo nerime ir savo rūpesčiuose. Visi mano mostai, kiekviena mintis prasmės turi tik sąryšyje su jaja, jos šviesoje...“.¹⁴⁶ Valentina supranta, ką jaučia Antanas, bet ji jaučia, kad jis myli ir mato idealą, gal visai nepanašų į ją. Todėl ji bijo tos jo meilės aistros, tačiau bijo ir ją prarasti.

¹³⁵ Ten pat, p. 458.

¹³⁶ Ten pat, p. 462.

¹³⁷ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 462.

¹³⁸ Ten pat.

¹³⁹ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 176.

¹⁴⁰ Ten pat.

¹⁴¹ Ten pat, p. 459.

¹⁴² Ten pat, p. 458.

¹⁴³ Ten pat, p. 462.

¹⁴⁴ Ten pat, 433.

¹⁴⁵ Šilbajoris, R. *Netekties ženklai*. V., 1992, p. 480.

¹⁴⁶ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 434.

Jeigu kalbėsime apie meilę sau, tai Antanas ir Modestas labai panašūs, nes Modestas taip pat kitus menkina ir mėgsta rodyti savo valią. „Vyro meilė romane iškyla kaip egoistinė, į save kreipianti, valinga jėga“.¹⁴⁷ Abu vyrai nenori laukti, nenori suprasti. Meilė Valentinai jiems turėtų būti meilės galios įgyvendinimas ir sutelkimas. Besąlygiškas teigimas, slypintis meilėje, turėtų būti nukreipiamas į mylimą moterį, kaip esminių žmogiškų galių įkūnijimas, tačiau abu vyrai labiausiai domisi savimi. Jie žiūri į pasaulį tikėdamiesi iš jo ką nors gauti.

Valentina svyruoja ne tik tarp meilės ir pareigos, bet ir tarp žemės pareigų, kurios moterį riša su šeima, ir rūpesčio dėl kažko didesnio ir visuotinesnio, į ką šaukia vienuolyno bokštas. Supratimo ir paguodos Valentina ieškojo ir vienuolyne, kuriame gyveno mamos puseserė. Ji norėjo čia pasilikti, bet ne iš meilės Dievui, o bėgdama nuo gyvenimo rūpesčių. Sesuo Gertrūda, matydama Valentiną dvejonę, nesistengė jai padėti pasirinkti vieną ar kitą kelią, tai paliko spręsti jai pačiai: „Sesuo Gertrūda jai visados gera, žiūri į jos akis, šypsos, lyg ko vildamasi. Ne, sesele, aš nieko nežinau, tu nieko nesitikėk iš manęs“.¹⁴⁸ Ir kai mąstė apie Antaną ir Modestą, ji apmąstė ir trečią kelią, nors jis jai atrodė neaiškus ir klaikus. „Tas bokštas šaukė ją, bet šaukė lyg aukai, lyg pakasynoms, šaukė amžinai. Buvo tai neramus šauksmas, traukiantis ir grasinantis“.¹⁴⁹ Moteryje visada stipresnis nežinomybės šauksmas. Šį šauksmą sesuo Gertrūda paaiškina vėliau taip: „reikia jai dangaus paguodos...“.¹⁵⁰ Ji visada arčiau mirties. „Bendruosiuose kultūros modeliuose moteris yra gamtos ir prigimties pusėje“.¹⁵¹

Antanas nesupranta: „Dieve tu mano!.. Ir ko Valentina anądien taip meldėsi vienuolyne – kokios paguodos, kokio sprendimo, kokio išganymo jai reikia? Ji taip gera, palyginti su manim, ji tokia gera, kad nesuprantu, kam jai dar maldos ir budėjimas savo sielų?..“.¹⁵² Valentina įsiklauso ne tik į pasaulio realybę, kur nejaučia stiprios aplinkinių globos ir palaikymo, bet ir į savo dvasią, kuri kažko neaiškiai prašo. Jos siela trokšta ir laukia išganymo ir aiškumo: „Ji matė save žengiant ūkanotu Paukščių Keliu, vienišą, begalinę erdvę, susilenkusių ir su lazda rankoje. Buvo tenai tamsu, nieko ji nematė iš tų gilių erdvių ir negalėjo pasakyti, ką žemėje likusioji Valentina mąstė, kur buvo nukreiptos jos akys ir kokios muzikos, kokių naktinių paukščių jinai klausėsi“.¹⁵³

Moters siela dvilypė: ji vienu metu gali būti ir ten, ir čia, vienu metu klaidžioti tamsybėse ir klausytis šviesos. Antanas jaučia, kad Valentiną mintys dažnai nuklysta į kitą pasaulį, į kurį jis

¹⁴⁷ Mačianskaitė, L. *Meilės koncepcija A. Vaičiulaičio „Valentinoje“* // Lithuanistica, 1994, Nr. 2, p. 83.

¹⁴⁸ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., p. 464.

¹⁴⁹ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 464.

¹⁵⁰ Ten pat, p. 486.

¹⁵¹ Daujotytė, V. *Moters dalis ir dalia*. V., 1992, p. 44.

¹⁵² Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 433

¹⁵³ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p.

bijojo įsibrauti. „Jis matė tarp jos ir savęs kiaurymę, per kurią nebuvo liepto vienam į antrą”.¹⁵⁴ Jį baugino, kad jis negalėjo suvokti to priežasties. „Štai ji buvo kita – ne šmaikšti liepų rinkikė, ne greita ežero yrėja ir ne rūpestinga spiečiaus saugotoja, bet ano žilo debesio draugė...”.¹⁵⁵ Galbūt Valentino meilė dar neprasiskleidusi ir todėl ji laukia, abejoja ir svyruoja. Ją kamuoja neaiškus kaltės jausmas. Per atlaidus ji ieško mažajam broliukui lauktuvių, ir jos žvilgsnis sustoja ties prie maldaknygių gulinčiu pyraginiu avinėliu, kuris simbolizuoja krikščionišką atleidimą, be kurio neįmanoma meilė. Antanas mąsto: „Dievas neturėtų į žemę leisti šių trapių sielų – pūstelės srovė ir nusineš jas kaip pūkuotą pienės galvutę”.¹⁵⁶ Valentina trokšta sandoros, bet žemėje ji retai pasitaiko.

Valentina jaučia ryšį su gražiausia lietuvių pasakos heroje Egle, su jos lemtim: „Dažnai stovėdavau po klevu ir laukdavau, kada vandens paviršium išsimuš balta puta, išsiners žaltys iš ežero vilnių, toks žalias ir slidus žaltys, ir išliauš į mūsų kiemą. Aš laukiau baimės apimta, tačiau nėjau į pirkį ir gailėjaus eglės, epušės ir uosio, linkėjau jiems, kad vėlpavirstų žmonėmis ir būtų laimingi...”.¹⁵⁷

Antanas taip pat jaučia stiprų Valentino ryšį su senąja tautos kultūra ir su gamta: ji – ežero vaikas, yrėja, ji – liepų žiedų rinkėja, gėlių globėja, bičių piemenė. Pabaigoje netektis taip pat siejama su gamta ir žemės darbais: „Bet jau niekadoms vartuose nepasirodys viena laivininkė, viena dainuotoja, neišeis į šias lygumas ir, pasirėmusi į rikę, nestebės ji vasarų derliaus”.¹⁵⁸

A. Zalatorius teigia, kad A. Vaičiulaitis „tradicinį konfliktą apverčia aukštyn kojom, objektyvių kliūčių Antano ir Valentino meilei nėra, jaunuoliai veržiasi vienas prie kito, bet taip ir nesuartėja“.¹⁵⁹ Antanas myli Valentina, bet egoizmas ir uždarumas ima viršų. Jo meilė – tai turėtojo meilė, o žmogiškosios meilės apogėjus yra atsidavimas ir išsižadėjimas. Antanas mylimą moterį nori turėti: „Valentina bus mano“¹⁶⁰, „Valiut, būk mano“¹⁶¹, „Vis tiek aš ją turėsiu“¹⁶², „...su džiaugsmu paimčiau tą kartėlį“.¹⁶³

Liepžiedžių epizode vyksta jų didžiausias suartėjimas. Tada Antanas labai nuoširdžiai pasako: „aš troškau tik vieno dalyko – būti su tavimi ir būti ligi užsimerks paskutinė diena“.¹⁶⁴

¹⁵⁴ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 467.

¹⁵⁵ Ten pat.

¹⁵⁶ Ten pat, p. 471.

¹⁵⁷ Ten pat, p. 443.

¹⁵⁸ Ten pat, p. 488.

¹⁵⁹ Zalatorius, A. *Dėsniai, kurie niekadoms nesensta* // Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 35.

¹⁶⁰ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 446.

¹⁶¹ Ten pat, p. 458.

¹⁶² Ten pat.

¹⁶³ Ten pat, p. 378.

¹⁶⁴ Ten pat, p. 471.

Nuoširdumas tęsiasi neilgai ir beatsirandantį naują „aš“ santykį su pasauliu ir meile nuslopina noras „turėti“. Būdama su Antanu, Valentina elgiasi natūraliai: filosofuoja apie gyvenimo tuštybę ir pasiruošimą mirčiai. Meilė Valentinai – pirmiausia namų kūrimas. Joje yra harmonija, paguoda, globa, gimdančioji ir kuriančioji meilė, motiniškumas. Ji geba harmonizuoti Antano pasaulį, įkvėpti vaizduotę. Gal todėl romano pabaigoje Valentino meilės netekimas jam virsta katastrofa.

Antanas nemoka klausytis, jis vis kalba. Jis ambicingas ir egoistas, todėl taip stipriai skiriasi jo svajonės ir gyvenimas. „*Jeį norit, aš nemoku klausytis*“,¹⁶⁵ – prisipažįsta vaikiną. Jam sunku paklusti, nusileisti, atleisti. Jis negali pakeisti savo nuostatų: „*Aš laikausi savo. Jei ką padariau – baigta. Niekados negrįšiu atgal*“.¹⁶⁶ Antanas tuo puikuojuosi, tačiau bendraudamas su Valentina jis keičiasi: „*Kartą apsisprendus – žmogus jau miręs. Tikras gyvenimas tik tada, kai visi uostai atviri*“.¹⁶⁷ Aukščiausias žmogaus gyvenimo uždavinys, savęs tobulinimas, bet vyras nįstengia tobulėti vienas be moters, kaip ir moteris be vyro. „*Tik santuoka, kuri pagrįsta meile, vykdo šį uktą uždavinį*“.¹⁶⁸

Svyravusi tarp meilės ir pareigos, Valentina pasirenka meilę. „*Ji peržengia patriarchalines normas ir ateina į vyriškio namus*“.¹⁶⁹ Eidama pas Antaną ji jau žino, kad nuo šios akimirkos priklauso jų abiejų gyvenimas. Ateina ji prašyti atleidimo tikėdamasi, kad bus suprasta. Valentina apsisprendė, tačiau dabar Antano sielą drasko nuoskaudos. Jis negali įveikti savo vyriškos ambicijos, kuri galutinai pastoja kelią į svarbiausią jo gyvenimo sandorą, todėl Valentina į savo prašymą „*Bent pasigailėtum ir savęs, ir manęs*“¹⁷⁰ nesulaukusi atsako „*<...> pastūmėjo duris – išsyk neatsidarė. Tada stuktelėjo keliu jinai, kaip daro maži vaikai, neskubėdama vėrė jas ir iš lėto dingo priemenėje*“.¹⁷¹ Antanas jaučiasi įžeistas ir kenčia. Gailestis sau neleidžia prasiveržti svajotojo poeto polėkiui. Meilė sau stipresnė už meilę Valentinai. Realybė nugali ir niekais paverčia visas svajones. Antanas negali atleisti, nes gailestį ir švelnumą užgožia pyktis: „*Nieko neturėjau ir vėl nieko neturiu*“.¹⁷² Noras turėti sunaikina meilę. Meilės šiame gyvenime būti negali. Tai sužinome iš kunigo Motiejaus apmąstymų romano pradžioje. Negalima Viešpaties karalystė žemėje. Nėra čia tobulybės ir būti negali. Žmogus į pasaulį ateina vienas, vienas ir

¹⁶⁵ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 425.

¹⁶⁶ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 450.

¹⁶⁷ Ten pat, p. 433.

¹⁶⁸ Žentelytė, A. *Moteris ir vyras XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių ir latvių literatūroje* // Kavolis, V. *Moterys ir vyrai*. V., 1992, p. 75.

¹⁶⁹ Daujotytė, V. *Moters dalis ir dalia*. V., 1992, p. 106.

¹⁷⁰ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., p. 480.

¹⁷¹ Ten pat.

¹⁷² Ten pat, p. 479.

miršta, vienas svajoja, siekia laimės, kenčia kūrybines kančias. Net meilė neišgelbsti žmogaus iš uždarumo. Taip yra nulemta paties Aukščiausiojo. Rojų žmogus prarado seniai ir amžinai.

Sunkios nuojautos vedamas Antanas ateina į vienuolyną. „*Žiburio šviesa šokčiojo ir blaškėsi, traukiama šalto oro srovės, o iš lubų smigo aštrūs Apvaizdos spinduliai. <...> Jam vaidenos, lyg toji gera akis tamsiam trikampy, krūpsėdama ir blaškydamasi drauge su liepsna, veria jį nenumaldomu priekaištu ir smerkimu*“.¹⁷³

Dabar atleidimo prašė Antanas. „*Ji daug kalbėjo apie jus ir viską atleido. Ji taip gražiai jūsų vardą minėjo. Ne, ji negali turėti piktumo*“.¹⁷⁴ - sako sesuo Gertrūda.

A. Vaičiulaitis kuria simbolinį pasaulį. Romane daug kvapų ir mirgėjimo, gausybė vabalų, bičių ir įvairiausių paukščių. Tokiame gyvybingame pasaulyje tragiškas įsimylėjęlių amžinas išsiskyrimas atrodo gamtos klaida. Bet gal tai lemties išsipildymas? A. Vaičiulaitis „*motyvuoja tų dviejų trapių sielų meilės negalimybę ne tik psichologinėmis priežastimis, bet ir suteikia antologinį pagrindą*“.¹⁷⁵ Būtis yra dialektiška. Šviesoje slypi tamsa. Ežeras savyje slepia ne tik gaivią vakaro vėsą, bet ir pragaištingas eketes žiemą. Mirtis visai čia pat. Meilė išryškina pasaulio kontūrus ties būties-nebūties riba.

A. Vaičiulaitis literatūros kūrinyje stengėsi atskleisti meilę, sudėtingo egzistencialaus jausmo gimimą, jo raidą ir galimą baigtį. Vaizduojami romane žmonės labiau apibendrinti nei individualizuoti. Antanas ir Valentina du jauni ir gražūs žmonės. Ypatinga yra tai, kad A. Vaičiulaitis yra „*apdovanojęs natūraliai iš prigimties kylančiu idealistiniu sąmonės kryptingumu. Tuo šviesiu asmens dvasinės struktūros pradmeniu, kurio potencialas – gėris*“.¹⁷⁶

Pagrindinė kūrinio tema – meilės drama. Jis kyla iš iš pernelyg subtilių ryšių ir santykių. Meilė savo esme yra idealybė. Antanas ir Valentina yra taurūs savo jausmais ir mintimis. Jų meilė taip pat turėtų būti tokia, tačiau būtina atminti, kad kuo meilė grynesnė ir nuoširdesnė, tuo labiau ji pažeidžiama. Tai objektyvi šių jaunų žmonių meilę ištikusios nesėkmės prielaida. Meilė ne visada pajėgia įveikti netikrumą, abejones. Autorius parodo, kad meilė galima tik tada, kai du asmenys yra susieti vienas su kitu savo egzistencijos esme, kai kiekvienas iš jų suvokia savo egzistencijos esmę. Tik šiame išgyvenime yra žmogiškasis tikrumas. Čia slypi žmogaus gyvybingumas, kuris yra meilės pagrindas. Antanui meilę užgožia ižeista ambicija, Valentinai dvejojant jis nėra jos dvasinė atrama. Antanas meilę kuria kaip eilėrašį, realios Valentinos jis nepažįsta, jis garbina ją ir dievina, bet nepriima jos tokios, kokia ji yra: jos jausmas gimsta iš lėto, neryžtingai, ji žemės

¹⁷³ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., p. 485.

¹⁷⁴ Ten pat.

¹⁷⁵ Mačianskaitė, L. *Meilės koncepcija A. Vaičiulaičio „Valentinoje“* // *Lithuanistica*. 1994, Nr. 2, p. 81.

¹⁷⁶ *Būties harmonijos ilgesys*. V., 2006, p. 58.

vaikas. Garbinanti meilė veda į kančią, o vaikas jai nepasiruošęs. Suprasti ir atleisti Valentinai trukdo jo egoizmas, Dievo įsakymų nepaisymas ir jaunatviškas maksimalizmas.

Žmogaus prigimtis nenumatoma ir nesuvaldoma. Meilė dažnai esti iracionalių žmogaus prigimties galių įkaitė ir auka. A. Vaičiulaičio meilės vizija, įsigilindama ir subtiliai perteikdama idealistinės meilės psichologiją, „*lietuviškąjį sąmoningumą kilstelėjo iki didesnės jausmų kultūros, subtilesnio asmeniškumo*“.¹⁷⁷

A. Vaičiulaitis yra katalikiškos pasaulėžiūros kūrėjas. Jam svarbi nuostata, kad grožio realizavimas literatūroje gyvenimą praturtina idealiu pradu, kuris yra grožis. Taip yra tobulinama tikrovė, t.y. tampa dorovingesnė. „*Harmonija įvykstanti kūrėjo pasąmonėje, todėl jos paveiktas kūrėjas sukuriąs dorą kūrinį*“.¹⁷⁸ Meilė autoriui pirmiausia sąmonės aktas, tik po to fizinis – pojūtis ir prisilietimas. Rašytojas įrodė, kad meilės temos atskleidimui visai nebūtinai erotinės scenos.

Visas A. Vaičiulaičio romanas – kalbėjimas apie meilę. Jis nieko neteisio ir nemoko, klysti – žmogiška. Meilė – tai paslaptis ir lemtis. Meilė – tai gyvenimo pilnatvė, dėl kurios verta gyventi. Meilė – tai ryšys tarp Dievo, žmogaus ir gamtos. Mirus Valentinai, „*Ir visoj šioj didelėj žemėj neliko jam į ką žiūrėti*“.¹⁷⁹ Meilė – tai Dievo duotas trapus ryšys tarp žmonių, tai Malonė. Ta Malonė pripildo žemę nesibaigiančios gyvybės. Ją praradus, lieka amžinas ieškojimas ir liūdesys. A. Vaičiulaitis savo veikėjus atiduoda galingos, gaivalingos amžinąją moteriškumo paslaptį savy saugančios moters valiai.

Gyvenimas suteikia laimės, džiaugsmo, kančios. Norėdamas ištvirti kančią ir patirti, kas yra laimė, žmogus turi tikėti, tikėti gėrio idealu.

¹⁷⁷ *Būties harmonijos ilgesys.*, p. 60.

¹⁷⁸ Natkevičius, V. *Didžiųjų vertybių problema* // Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990, 1992, p. 139.

¹⁷⁹ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa.* V., 1989, p. 487.

¹⁷⁹ Ten pat, p. 488.

2. MEILĖS IR PAREIGOS TRAGIKA NOVELĖJE „ŠIAURIETĖ“

Pagrindinis A. Vaičiulaičio kūrybos žanras – novelė. 1939 m. buvo išleistas novelių rinkinys *Pelkių takas*. Labiausiai rašytoją domina ne išorinis veiksmas, o herojų išgyvenimai ir nuotaikos. „*Dauguma novelių daro stiprų ir malonų įspūdį, o kas jį sukelia, neįmanoma trumpai atsakyti, nebent cituotum ir komentuotum ištikus epizodus, kuriuose į nedalomą vienumą susilieja ryškūs vizualiniai paveikslai, staigūs veikėjų dvasios atsivėrimai, humanistinė autoriaus pozicija*“.¹⁸⁰ A. Vaičiulaitis kategoriškai priešinosi „*aukštų idėjų telkiniams meniniame tekste*“.¹⁸¹ Abstraktybes turi narplioti filosofai, o prozininkai turi vaizduoti. „*<...> Pirmoj vietoj jis yra pasakotojas ir vaizduotojas, o ne idėjų skelbėjas*“.¹⁸² A. Vaičiulaičiui rūpėjo realios žmonių padėtys ir išgyvenimai, pereinantys į „*poetinių įsivaizdavimų logiką*“.¹⁸³ Kaip ir daugelis to meto menininkų, jis stengėsi peržengti ribą tarp fakto ir vaizduotės, tarp materijos ir dvasios. Sąmoningai bandė atsiplėšti nuo savo meto lietuvių beletristikos, kuri „*orientuojasi kaip tik per daug prie to kasdieniškumo*“.¹⁸⁴

Jis kūrė taip, tarsi „niekas“ nevyktų – jokių ypatingų atstikimų, įvykių, tik gyvenimo tekėjimas, o klostosi žmonių likimai, kyla svarbiausi gyvenimo klausimai. A. Vaičiulaičio novelėse nėra pasakojimo su daugybe buitinių detalių, bet yra daug spalvų ir atspalvių, pustonių. Rašytojui svarbu tai, kad vaizduojamas žmogus būtų gyvas, kad jo kalba būtų tikra, kad nebūtų paniekintos krikščioniškos vertybės, kad būtų vietos gailėsčiui, vilčiai ir tikėjimui.

„*Rinkinyje „pelkių takas“ meniškumu ir problemiškumu žėri „Šiaurietė“, galinti konkuruoti su chrestomatiniiais mūsų prozos šedevrais*“.¹⁸⁵ Rašytojas vaizduoja tragišką ir painią istoriją, kurios vienareikšmes priežastis ir kaltininkus sunku įvardinti. „*Juk dramatiškos spalvos ir tragiškos vertikalės būtinos subrendusiam menininkui, pamėgusiam šviesią gamą*“.¹⁸⁶ Šiaurietė – tai psichologinis pasakojimas apie neišsprendžiamą konfliktą. Jos siužetas ypatingas.

Dažnas A. Vaičiulaičio novelių žmogus randa pretekstą išeiti iš savo namų. A. Maceina, savo studija *Saulės giesmė* bandydamas suprasti Šv. Pranciškų Asyžietį, kelionę laiko tarpine ieškojimų grandimi, nes žemė nėra jo būties pirmavaizdis. Jam todėl ir negera, kad jis yra svetimas pačia metafizine savo sąranga ir paskirtimi. „*Žemė yra tik žmogaus praėjimas*“¹⁸⁷

¹⁸⁰ Zalatorius, A. *Dėsniai, kurie niekada negęsta* // Vaičiulaitis, A. Tavo veido šviesa. V., 1989, p. 23.

¹⁸¹ Vaičiulaitis, A. *Rašytojų sukaktuvės* // Židinys, 1932, Nr. 12. p. 473.

¹⁸² Ten pat.

¹⁸³ Kubilius, V. *Antanas vaičiulaitis*. Kaunas, 1993, p. 71.

¹⁸⁴ Vaičiulaitis, A. *Literatūrai stabilizuojantis* // Židinys, 1939, Nr. 5-6, p. 589.

¹⁸⁵ Ten pat, p. 29.

¹⁸⁶ Kubilius, V. *Antanas Vaičiulaitis*. Kaunas, 1993, p. 88.

¹⁸⁷ Maceina, A. *Raštai. T. IV., V.*, 1994. p. 139.

Todėl ir šioje novelėje vyras iškeliauja iš savo namų susigrąžinti savo žmonos, kuri negandų genama, pasiėmusi sesers pasą, nes kitaip niekas jos nebūtų samdęs, atvyko į Intiklės kaimą tarnauti. Vyras tikėjosi, kad moteris liks ištikima ir dabar, kai atėjo geresni laikai, ji grįš su juo atgal į namus. Atvykęs jos pasiimti vyras rado ją ištekėjusią už kito ir susilaukusią kūdikio. Taip susidaro neišsprendžiama kolizija. Kai paaiškėja tikroji padėtis, senasis sodybos šeimininkas reikalauja, kad moteris paliktų vaiką ir antrą vyrą ir grįžtų pas pirmąjį, kuriam ji ir priklauso. Ona negalėdama su tuo susitaikyti pasirenka mirtį, o už savęs palieka sudaužytus gyvenimus.

Šiaurietė, kaip ir *Valentina*, prasideda moto iš *Genezės* knygos: „*Kodėl tu sakei man: tai mano sesuo; dėl to aš ją paėmiau už žmoną? Dabar ji štai tavo žmona; atsiimk ją ir eik sau*“.¹⁸⁸ Šiuose žodžiuose telpa visas novelės turinys. Moto išreiškia problemos amžinumą ir yra raktas į sprendimą, kurį padaro žmogus, remdamasis teologijos siūloma išeitimi ir atspindi A. Vaičiulaičio, katalikiškos paktaipos rašytojo, tam tikras pozicijas.

Kaip ir *Valentinoje*, šioje novelėje jaučiamas galingas gamtos buvimas ir susidaro toks įspūdis, kad gamta ir nulemia žmonių likimus. Ji neįprasta A. Vaičiulaičio kūrybai ir visai kitokia nei romane. „*Pirmą kartą A. Vaičiulaičio kūryboje gamta žmogaus neglosto, o užgula kaip slegianti horizonto pabaiga*“.¹⁸⁹

Pasakojimas prasideda „*ūkanotą rudens vakarą*“.¹⁹⁰ Aplinkui „*dumblynas*“,¹⁹¹ migla buvo tokia tiršta, „*kad už poros žingsnių nyko medžiai*“.¹⁹² Prieš akis matėsi „*gličios dobilienos*“,¹⁹³ karvės balsas „*skleidėsi šiame ūkanų pasaulyje ir slėgė*“.¹⁹⁴ Juoda šaknis styrojo drumzliname vandenyje. Šuva ir tas buvo juodas. Šiaurietės gamtoje nėra spalvų, nėra ryškių kontūrų. Veiksmas lyg ir nevyksta. Negailėstingi rudens lietūs viską paverčia purvina bala, ir mes sutinkame vyrą klaidžiojantį nepažįstamoje kryžkelėje, ieškančią žmonos. Rodos tie patys tvanai, kurie atginė jo žmoną į šiuos kraštus, dabar pasitinka ir jį patį. Vaizduojama gamta kelia neįtikėjimo įspūdį. Keleiviui kol kas nėra pagrindo laukti tragedijos, tačiau skaitytoją persmelkia bloga nuojauta, ir jis nebesitiki laimingos istorijos pabaigos.

Po keleivio ir atsitiktinai sutikto pro šalį važiuojančio ūkininko pokalbio paaiškėja, kad žmogus ieško Avižiaus sodyboje tarnaujančios Onos. Keistai nuteikia faktas, kad ieškoma Ona ir ūkyje gyvenanti Adelė yra vienas ir tas pats asmuo.

¹⁸⁸ Vaičiulaitis, A., *Tavo veido šviesa*. 1989, V., p. 164.

¹⁸⁹ Kubilius, V. *Antanas Vaičiulaitis*. Kaunas, 1993, p. 89.

¹⁹⁰ Ten pat.

¹⁹¹ Ten pat.

¹⁹² Ten pat.

¹⁹³ Ten pat.

¹⁹⁴ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 164.

Darganotą rudens vakarą kiek šilčiau pasidaro nuo keleivio minčių: „tik širdis – toji ir sakė, kad čia gyvenama Augusto Avižiaus“.¹⁹⁵ Jis mąstė apie šilumą, „kuri jį tuoj pasitiks, apie tuos išsiskyrimo metus ir mielą veidą“.¹⁹⁶ Moteris keleiviui artima ir miela.

Buvęs slogus išpūdis, kurį kėlė gamta, sušvelnėja, kai keleivis pasiekia sodybą. Peržengęs jos slenkstį, jis rado šilumą ir jaukumą. Avižių namuose keleivis stengėsi mažiau kalbėti ir kuo daugiau sužinoti. Šeiminkams spėliojant, kas jis toks, žmogus nė nebando tų spėliojimų paneigti. Sodybos šeiminkai nė neįtarė, jog Stasys yra Onos – Adelės vyras. Taip paaiškėja, kad Ona turi du vyrus: Stasį ir Petrą, o lopšyje guli jos ir Petro kūdikis.

Virtuvėje ant bulvių maišo sėdėjo jauna moteris, Adelė. „Ji žiūrėjo priešais save pro mažą tamsos apsemtą langelį, už kurio juodavo sodas ir naktis“¹⁹⁷ ir žinojo, kad atėjo laikas atsakyti už tai, ką padarė. Tarsi nesitikėdama žmonių supratimo ir pagalbos, ji ištaria žodžius: „Ne, tegu Dievas pasigaili, ką ji padarė“.¹⁹⁸ O nesitiki ji žmonių supratimo todėl, kad sugriovė Dievo skirtą tvarką. Ji paliko savo vyrą ir sūnų ir ištekėjo antrą kartą. Moteris myli, bet ši meilė pasmerkta, nes tik pažinodami vienas kitą vyras ir moteris gali pasiekti pinnatvę. Net ir pasakiusi tiesą ji negalėtų tikėtis supratimo, nes lemtinga klaida padaryta, kai nemylėdama tekėjo pirmą kartą. Kadangi dabar santykiai yra grindžiami nepasitikėjimu ir melu jie neįmanomi. Meilė yra kuriančioji galia, tai sandora su pasauliu, savimi ir su mylimuoju.

Adelės ir Stasio susitikimas įvyko blankioje virtuvės šviesoje. Tai labai simboliška, kadangi ir jų santykiai buvo blankūs ir neaiškūs, nors jie buvo vedę, kažkada gyveno kartu ir turi sūnų. Adelė išsigando pamačiusi Stasį, o vyras tarsi nenorėjo matyti, kad ji nenori būti apkabinama: „Ji sviro žemyn, lyg mėgintų išsprūsti pro rankų apačią“.¹⁹⁹ Stasys kalbėjo, tačiau jautė, kad moters prakalbinti nepavyks, kad kalba nesimezga. Vyras nenustemba, kad ji dėvi auksinį žiedą, o jų vedybinį, sidabrinį, yra pametusi. Jam ji graži, mylima, gera: „Aš ligi grabo lentos ant tavęs nepyksiu“.²⁰⁰ Kažkada moteris varu buvo už jo ištekinta, todėl didelės šilumos jis ir negali reikalauti. Tarsi lemties ženklas „pro pūsterį nukrito žarija ir geso pelenuos. Kamine buvo girdėti užiant ir cypaujant – taip iš lėto ir neramiai“.²⁰¹

¹⁹⁵ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 167.

¹⁹⁶ Ten pat.

¹⁹⁷ Ten pat, p. 170.

¹⁹⁸ Ten pat

¹⁹⁹ Ten pat, p. 172.

²⁰⁰ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 173.

²⁰¹ Ten pat, p. 172.

Stasio ir Adelės santykius, kurie buvo „*kitam gyvenime*“ nusako Adelės žodžiai: „*Ne, ko čia tau rūpintis... Ir aš niekad nesirūpinau, nors ir kažin ką dariau*“²⁰². Adelė nemylėjo Stasio: tėvai „*liepė – irėjau. Skurdžiams tėvams vis kad geriau kur įkišti dukterį*“.²⁰³ Stasys kaip ir Antanas *Valentinoje* gyvena pasaulyje, kur prioritetas priklauso vyrams. Moters gyvenimas ir laimė priklauso nuo jų sprendimų. Jie įpratę primesti savo valią. Šiame pasaulyje moters pagrindinė pareiga – rūpintis ir auginti vaikus, o jų laimė dažniausiai priklauso nuo kitų žmonių valios ir sprendimų. Moterys - priklausosmos, tačiau joms priskiriama meilės galia ir jėga, kurios neturi vyrai.

Taip po truputį pradeda aiškėti istorija. Stasio meilė kaip ir Antano *Valentinoje* – turėjo meilę. Jam Adelė patiko dar tada, kai buvo maža, o paskui jis pasinaudojo šeimos skurdu ir vedė merginą, nors ir žinojo, kad yra jai per senas, ir kad jis jai nepatinka.

Adelė skiriasi nuo *Valentinos*. Adelė nepasipriešino tėvų valiai. Nemylėjo, bet ištekėjo nes tokia moters dalia. O ir jos tėvai nemanė, kad gyvenime svarbiausia meilė. Tokį požiūrį į jausmus lemia lietuviškas sąmoningumas ir tradicijos. *Valentinos* tėvai myli dukrą, ir jiems labai svarbi jos ateitis, todėl jie, kad ir išsiskolinę *Modestui*, aukojasi ir neverčia jos tekėti, o leidžia jai pačiai nuspręsti.

Iš namų Adelė išėjo taip pat ne savo noru. Buvo badas, taip susiklostė aplinkybės, kad sirgo Stasys ir sesuo, o daugiau nebuvo kam maitinti šeimą ir ja rūpintis, o ir meilės namuose taip pat nebuvo. Atvykęs pasiimti Adelės Stasys elgiasi taip, lyg nieko nebūtų įvykę: nei išėjimo, nei gyvenimo svetur, nei pagaliau ištisų dvejų metų. „*Nesuk galvos,- prabilo Stasys.- Žinai sunkmetis jau praėjo. Rūgiai žaliuoja kaip žaliavę.<...> Vėl galėsi dainuodama krauti vežimus ir būti ponis savo namuose*“.²⁰⁴ Vyro meilė egoistinė, tai greičiau aistra, noras bet kokia kaina turėti mylimą moterį šalia savęs, o juk meilė – veiksmas, „*praktiškas žmogiškosios galios panaudojimas*“.²⁰⁵ Kuris gali būti tik laisvės, o ne prievartos padarinys.

Nors autorius nesileidžia į smulkų ankstesnio Adelės gyvenimo nagrinėjimą, tačiau iš Stasio ir Adelės pokalbio paaiškėja, kad Adelė turi sūnų, bet ne ji pirma apie jį paklausia, o Stasys tiesiog užsimena: „*Broniukas jau toks didelis*“.²⁰⁶ Tik tada Adelė paklausia apie sūnų.

Motinos meilė yra besąlygiškas vaiko gyvenimo ir jo reikmių įtvirtinimas. Šis įtvirtinimas turi du aspektus: pirmasis – rūpinimasis ir atsakomybė, kurie absoliučiai būtini, norint išsaugoti

²⁰² Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 177.

²⁰³ Ten pat.

²⁰⁴ Ten pat, p. 171.

²⁰⁵ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004, p. 20.

²⁰⁶ Ten pat, p. 172.

vaiko gyvybę ir jį auginti. Antrasis aspektas tai daugiau nei globa. Tai nuostata, skiepijanti vaikui meilę gyvenimui, diegianti jam jausmą: gyventi yra puiku, nuostabu būti mažu berniuku, gera gyventi žemėje. Šie du motiniški aspektai labai glaustai išreikšti Biblijos pasakojime apie pasaulio sukūrimą. Dievas sukūrė pasaulį ir žmogų. Tai atitinka paprastą rūpinimąsi ir būties teigimą. Kitas motiniškos meilės žingsnis – išmokyti vaiką jausti. „*Tai ižiebia jam meilę gyvenimui, ne tik norą likti gyvam*“.²⁰⁷ Tą pačią idėją atskleidžia ir Biblijos simboliai. Pažadėtoji žemė (žemė visada yra motinos simbolis) aprašyta kaip „pertekusi pieno ir medaus“.²⁰⁸ Pienas pirmojo meilės aspekto, rūpinimosi ir įtvirtinimo, simbolis. Medus simbolizuoja gyvenimo saldumą, meilę jam ir džiaugsmą dėl to, kad gyveni. Daugelis motinų, taip pat ir Adelė gali duoti „pieno“, bet tik nedaugelis turi ir „medaus“. Kad galėtų duoti „medaus“, moteris turi būti ne tik „gera motina“, bet ir laimingas žmogus. Šį tikslą pasiekia tik nedaugelis. Adelė ištekėjusi antrą kartą yra laiminga moteris ir gera motina, tačiau ji nusidėjo neigdama ankstesnį savo gyvenimą, kuriame yra paliktas sūnus ir vyras. Ir net prieš eidama seklyčion, jau apsisprendusi mirti, ji kalba tik apie savo mažąjį sūnų: „- *Auk, auk didukas, tu mano pupūnėli...*“²⁰⁹

Ir čia Valentina visai nepanaši į Adelę. Valentina jauna ir nepatyrusi, bet kaip ji svajoja apie kūdikį „<...> *glamonėju mažytį savo kūdikį <...>, ir mano dvasia tada alpsta iš meilės jam*“.²¹⁰ Adelė dvejus metus nematė savo sūnaus, o tegali paklausti: „*Gerai sudygo dantukai*“.²¹¹ Šviesiųjų ir tamsiųjų žmogaus prigimties pradų sąveika yra vyraujantis A. Vaičiulaičio kūrybos motyvas.

Kai pagaliau išaiškėja visa istorija, Avižiai baisiai nustemba. Senasis šeimininkas yra geras žmogus, tačiau, matyt, niekada svarbių sprendimų nedarė pats, o ieškojo ir rėmėsi autoritetais: „*todėl ir šį kartą paklusdamas Dievo valiai, jis Onos likimą sprendė pagal tai, kas parašyta Biblijoj*“.²¹² Jis tebesėdi už stalo – jis namų galva, ir jam privalu viską „*suvesti į tvarką*“.²¹³ Kai Stasys viską paaiškina, senasis Avižius nusprendžia: „*ji pati pasakys, ką padarė ir kur dabar eis. Ne mums ją teisti: Dievas ją nuteis, jeigu čia teisybė*“.²¹⁴ Tačiau taip neatsitinka, Adelė negali rinktis ir pasilikti, nes senasis šeimininkas griežtai pasako: „*pas Dievą parašyta: ji priklauso pirmajam*“.²¹⁵ Ji nebėra sūnaus žmona, turi palikti kūdikį ir išeiti.

²⁰⁷ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004, p. 40.

²⁰⁸ Ten pat.

²⁰⁹ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 184.

²¹⁰ Ten pat, p. 464.

²¹¹ Ten pat, p. 172.

²¹² Šibajoris, R. *Netekties ženklai*. V., 1992, p. 485.

²¹³ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 181.

²¹⁴ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 180.

²¹⁵ Ten pat, p. 181..

Tai biblinis senųjų patriarchų mostas – „jos kojai nėra vietos šioj pirkioj nei kieme, nei laukuose“.²¹⁶ Yra šventi Dievo įstatymai, kuriuos reikia vykdyti: „Tu neverti, bet Tasai verčia“²¹⁷ pasako senasis pirmajam vyrui. Dievo nustatytoje tvarkoje žmogus nieko negali pakeisti. Kas pasikėsina į esminius tos tvarkos principus, turi žūti. Antroji santuoka, tebesant gyvam pirmajam vyrui, yra būtent toks pasikėsinimas.

Abu vyrai, Stasys ir Petras, myli Adelę, bet per mažai, kad kuris nors iš meilės galėtų ją palikti. Stasys nenori atsisakyti to, kas jam priklauso prieš Dievą, o Petras bando, bet nedrįsta apsaugoti jos ir pasipriešinti tėvui, kuris išreiškia visos bendruomenės ir Dievo valią: „*Petras priėjo ir atsistojo šalia jos, lyg gindamas ją. <...> Norėjo užsistoti ją, prabilti „tėti!“, bet senis griežtai mostelėjo ranka ir jisai nutilo*“.²¹⁸ Tėvas stengiasi būti teisingas pagal Dievo įstatymą, nes bijo nuodėmės. Šiuose namuose Adelę myli kaip tikrą marčią, tačiau papročiai reikalauja, kad ji priklausytų pirmajam. Senasis paklusęs šiam įstatymui padaro visus namuose esančius nelaimingus.

Petrui ir visiems namiškiams labai svarbi aplinkinių nuomonė, tai, ką pasakys žmonės, todėl buvo sugalvota istorija, kuri turėjo būti papasakota, kai Adelė išeis: „*Ne, vaike, ji negriš: sakysi susirgo tėviškėj ir mirė*“.²¹⁹ Pats to nenorėdamas senasis tėvas Adelei „pasiūlė išeitį“.

Stasys šioje situacijoje taip pat tik stebėtojas. Jis suvokė, kad Adelė nenori grįžti, bet sugebėjo tik pasakyti: „*aš jos neverčiu, dėde: juk matot, kad jai geriau be manęs*“.²²⁰ Jis nepajėgia atsisakyti Adelės ir išspręsti problemas.

Ir tada sprendimą priima Adelė, ji pasipriešina senajam šeimininkui jau iš pat pradžių išdrįsdama pasakyti: „*Ne, aš neisiu*“,²²¹ o paskui pasipriešina visiems. Ji net nepagalvoja, kad savižudybė – tai nuodėmė, kad ji vėl ardo Dievo tvarką žemėje. Kadangi grįžti ji nenori, o pasilikti jai neleidžiama: „*Mirti!- ji sumurmėjo*“.²²² Moteris, kurią norėjo atplėšti nuo mylimų žmonių, geriau pasirenka mirtį. Buvusi nerūpestinga kaip „paukštė“, ji paglosto miegantį kūdikį, prisiglaudžia prie mylimo vyro krūtinės ir išeina „tokia rami“ išgerti acto rūgšties. „*Ji turi realizuoti tragiškąją būtinybę, kuri nesulaikomai slenka artyn nuo pat pirmųjų kūrinio eilučių*“.²²³

Valentina skiriasi nuo Adelės. Adelė subrendusi moteris, dviejų sūnų motina, turinti gyvenimo patirties ir aiškiai žinanti, kas jai gyvenime yra svarbiausia. Ji gali palyginti savo

²¹⁶ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 181.

²¹⁷ Ten pat, p. 182.

²¹⁸ Vaičiulaitis, A., *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 182.

²¹⁹ Ten pat, p. 183.

²²⁰ Ten pat, p. 182.

²²¹ Ten pat.

²²² Ten pat, p. 183.

²²³ Kubilius, V. *Antanas Vaičiulaitis*. Kaunas, 1993, p. 91.

gyvenimą šiaurėje ir čia Avižiuose. Pirmą kartą ji ištekėjo nemylėdama, o ištekėjusi už Petro ji myli pati ir yra mylima. Ji gerbia senuosius sodybos šeiminius, o jie savotiškai myli ją. Valentina blaškosi tarp Modesto ir Antano, meilės ir pareigos, Adelė myli tik Petrą ir tvirtai žino, kad jos pareiga būti su juo ir sūneliu. Adelė net neabejodama pasirenka mirtį. Adelę ir Valentiną sieja jaunystė, meilės svarba ir tragiška lemtis.

Adelė pasielgia spontaniškai. Pranašiška nuskamba jos mintys dar prieš susitinkant su Stasiu virtuvėje: „*Ir kodėl ji anksčiau neapsisvarstė!*“²²⁴ Jeigu ji būtų turėjusi laiko ir nebūtų šitaip spaudžiama... „*Visuomet ji tokia... Kaip paukštė*“.²²⁵ Ji „atrodo tokia lengvapėdė“²²⁶, „baisi vėjas“,²²⁷ nemokanti galvoti. Ir uošviui ji dažnai sakydavo: „*Kam čia sukti sau galvą: padarei, ką nori, ir baigta*“.²²⁸ Net išaiškėjus tiesai, ji tagli pasakyti: „*Aš nieko negalvoju*“.²²⁹ Šiuo aspektu ir Valentina, ir Adelė labai panašios: jos naivios, abi stengiasi pabėgti nuo gyvenimo realybės, abi susiję su gamta. Adelė net vadinama vėju. Iš čia abiejų moterų spontaniškumas, abejonės, tačiau abiejų moterų esmė yra meilė. Abiems moterims meilė – tai būdas apsisaugoti nuo banalių ir brutalių realybės dėsnių, o taip pat iššūkis kasdienybei.

Novelėje nėra teisiųjų ir neteisiųjų, nėra gėrio ir blogio sankirtos. Nėra pykčio: „*Jūs visą laiką man geri buvote*“,²³⁰ nėra ir kaltės, kurią galima būtų išpirkti. Artėja kažkas baisaus, nepriklausomai nuo visų norų, valios ir gerumo: „*Rodėsi, kad naktis, nematomi sodo medžiai ir tie mekenę ėreliai anapus sienos užkando žadą ir laukia kažko ateinant*“.²³¹

Ir vėl realybė nugalėjo. Meilė negali pasipriešinti rutinai, ji meilę nužudo. Meilė ir kultūra nesuderinami dalykai. A. Vaičiulaitis dar kartą įrodo, kokie trapūs ryšiai tarp žmonių, kokia stipri žodžių galia. Gyvenimas abi moteris: Valentiną ir Adelę verčia rinktis – žmogus labai sudėtingas, jautrus, jam reikia atsilipti, ištiesti ranką. Artimųjų neatidumas, šauksmo negirdėjimas pražudo abi moteris.

Abi moterys skiriasi dar ir tuo, kad Valentinai būdingas stiprus atsakomybės jausmas, o Adelė siekdama savo asmeninių tikslų viso to nepaisė.

Valentinoje ir *Šiaurietėje* vyksta meilės drama. Ji kyla ne dėl išorinių priežasčių, o dėl pernelyg subtilių ryšių ir santykių, iš skausmingo savojo „aš“ ieškojimo, dėl vyro noro turėti didesnę valią. Abi moterys pasirodo per trapios gyvenimo realybei.

²²⁴ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 171.

²²⁵ Ten pat, p. 175.

²²⁶ Ten pat.

²²⁷ Ten pat.

²²⁸ Ten pat, p. 180.

²²⁹ Ten pat.

²³⁰ Ten pat, p. 183.

²³¹ Ten pat, p. 186.

Visi patriarchališkai mąstantys vyrai stengiasi primesti savo valią, spręsti kitų likimus. Senasis tėvas stengiasi vykdyti Dievo valią, bet pamiršta, kad jis tik žmogus ir teisti negali. Adomas norėdamas susilyginti su Dievu padarė klaidą, už kurią „visą žminijos istoriją ištiko lūžis, ji išklydo iš kelio“.²³² Visos moterys naivios, mylinčios, bet labai trapios ir nesugebančios kovoti. Ir Valentino, ir Adelės sieloje „krikščionybės sluoksnis“²³³ labai paviršutiniškas, bet jose slypi amžinas moteriškumas ir gamtos paslaptis, kuriančioji galia.

Žmogus žemėje gyvena tik kartą, todėl tą gyvenimą reikia branginti. Niekada nepasikartoja didelis jausmas, todėl jį reikia puoselėti. Gyvenime daug praradimų, kurie nebeatitaisomi, bet gyvenimas – amžinas, o jo geismas – neįveikiamas.

²³² Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 162.

²³³ Kelertienė, V. *Gamta ir kultūra lietuvių sąmonėje* // *Metmenys*. 1988, Nr. 54, p. 43.

3. MOTINOS IR DIEVO MEILĖS TEMA NOVELĖJE „PAŽAISLIO VIENUOLYNO LEGENDA“

XIX a. mąstytojas Frederickas Harisonas ragino savo skaitytojus pamąstyti apie žmones po sunkių likimo smūgių netikėtai praradusius gebėjimą mąstyti, atsiminti, žmones, kuriems po to visas pasaulis – naujas, nepažįstamas ir svetimas. „*Ar galime, - klausė jis, - įsivaizduoti, kokie jie bejėgiai, sutrikę ir apgailėtini?*“²³⁴

A. Vaičiulaitis savo novelėje *Pažaislio vienuolyno legenda* kaip tik ir vaizduoja tokio nelaimės ištikto žmogaus istoriją.

Siaučiant audrai „*Žaibas švietė po žaibo, perkūnas griaudėjo po visus dangaus kraštus ir nykiai dundėjo po tamsiais kupolo skliautais*“²³⁵ į vienuolyno vartus pasibeldžia keleivis. Kaip ir *Šiaurietės* keleivis, jis turi namus, tačiau kažkokio ilgesio iš namų genamas eina iš vieno vienuolyno į kitą niekur ilgesniui laikui neapsistodamas. Kaip vėliau sužinome, mirė jo motina, ir tas ilgesys kyla iš vienišumo. Jį gena troškimas įveikti tą vienišumą per ryšio išgyvenimą. Žmogus trokšta mylėti pats ir būti mylimas. Meilė, protas ir teisingumas realiai egzistuoja tik todėl ir tiek, kiek žmogus pajėgia išsiugdyti šias galias. Šiuo požiūriu nėra kitos gyvenimo prasmės, išskyrus tą, kurią žmogus pats jam suteikia. Žmogus įveikia savo vienišumą tiek, kiek padeda kitam.

Vienuolyne gyvena „*kamalduliai, susibūrę aplink priorą Jeronimą*“²³⁶ Tai žmonės, pasirinkę asketiškąjį gyvenimo kelią. Toks kelias kaip aukščiausias atsidavimo ir meilės Dievui pavyzdys, vienas iš krikščionybės idealų. Vien savimi apsiribodama broliška meilė pasirodytų kaip didžiausias egoizmas ir savęs akcentavimas. Dievo garbinimo nesavanaudiškumas yra aukščiausioji žmogaus būties galimybė ir tikrasis bei galutinis išsilaisvinimas. Krikščioniškoji auka yra ne kas kita, „*kaip asmens iš savęs išėjimas ir savęs peržengimas dėl kito*“²³⁷ Tai meilės veiksmas. Žmogus pasitraukęs į vienuolyną ir pasirinkęs asketo kelią, tarsi palieka save, aukojasi Dievui ir broliams. Iš aukos „*kaip antrinė kyla kančia*“²³⁸ Tai yra kviečio grūdo apmirimas, kai po mirties pasirodo vaisius. Auka remiasi ne sunaikinimu, bet meile. Vienuoliai gyveno atsiskyre, tačiau vienuolyno vartai būdavo atverti kiekvienam, kas tik šaukdavosi pagalbos.

Valentina taip pat norėjo pasirinkti asketišką kelią, bet jos krikščionybės suvokimas labai paviršutiniškas, nors tikėjimas jos širdyje užima neabejotinai tvirtą vietą. Atsiskyrėlės gyvenimas

²³⁴ *Krikščionybės istorija*. V., 2000, p. 14.

²³⁵ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido švies*. V., 1989, p. 295.

²³⁶ Ten pat.

²³⁷ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 177.

²³⁸ Ten pat.

jai ne sielos būtinybė kaip vienuolyne esantiems broliams, o tik mėginimas atsiriboti nuo gyvenimo rūpesčių ir dvejonų.

Broliai vienuoliai priglaudė keleivį, nieko neklausinėjo, išklausė, pavalgydino ir suteikė nakvynę. Meilė bejėgiui, vargšui ir svetimam yra broliškos meilės pradžia. „*Fundamentaliausioji meilės rūšis ir yra broliška meilė*“.²³⁹ Ne veltui Senajame Testamente pagrindinis žmogaus meilės objektas yra vargšas, nepažįstamasis, našlė ir našlaitis, ar netgi tautos priešas. Užjausdamas bejėgį, žmogus pažadina meilę savo broliui. Tokia meilė – tai atsakomybė, rūpinimasis, pažinimas, pagarba kiekvienam žmogui, noras jam padėti. Vienuoliai vadovaujasi Biblija, o joje parašyta: „*mylėk savo artimą kaip pats save*“.²⁴⁰ Broliška meilė yra meilė visiems žmonėms. Čia nėra išimčių. Broliška meilė - tai ryšio su visais žmonėmis, žmogiškojo solidarumo, žmogiškosios vienybės išgyvenimas, todėl vienuolyno vartai atsidaro, o keleivis randa čia supratimą ir užuojautą. Užuojautoje esama pažinimo ir susitapatinimo. Senajame Testamente sakoma: „*Jūs pažįstate svetimo širdį, nes patys buvote svetimais Egipto žemėje <...> todėl mylėkite nepažįstamąjį*“.²⁴¹ Sugraudintas vienuolių paslaugumo, žmogus apverkė savo nedalią. Išsipasakojęs „*keleivis nūn buvo aprimęs ir lyg nuskaidrėjęs, nors iš jo akių vis tiek nenyko liūdesys ir susimąstymas apie kažką tolima ir brangu*“.²⁴²

Praėjo kelios dienos, „*o svečias neėmė lazdos į ranką ir netraukė mūsų žemės vieškeliais į kitus miestus ir vienuolynus*“.²⁴³ Tarp brolių kamaldulių jis jautėsi saugus, jautė aplinkinių dėmesį ir stengėsi atsakyti tuo pačiu: „*Jis triūsė pamažėle, atsargus ir tylus, niekam į kelią nepareidamas, stengdamasis kiekvienam įsiteikti, kaip tai daro žmogus ar net šunelis, kuris nori, kad jo neišvartytum*“.²⁴⁴ Leisdami keleiviui pasilikti, vienuoliai įvykdė vieną iš Dievo įsakymų apie artimo meilę: „*Taip Pažaislio kamalduliai padidėjo nauju nariu, kurį visi vadino broliu Jonu*“.²⁴⁵

Brolis Jonas ypač „prijunko“ prie meistrų ir menininkų, kurie kartais duodavo jam tapyti. Vienuolyne gyveno skirtingi žmonės: vienuoliai ir pasauliečiai, menininkai, italų meistrai, Pažaislio vienuolyno architektas, tačiau juos visus siejo artimo meilė, kuri remiasi nuostata, kad visi yra lygūs. Talento, intelekto, pažinimo skirtumai yra nereikšmingi, palyginus su žmogiškumo esme, bendra visiems žmonėms. Kiekvienas vienuolis turėjo užsiėmimą. Vienuolyno vaistininkas,

²³⁹ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004, p. 38.

²⁴⁰ Ten pat.

²⁴¹ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 20004, p. 39.

²⁴² Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 297.

²⁴³ Ten pat, p. 298.

²⁴⁴ Ten pat.

²⁴⁵ Ten pat.

tėvas Petras, galvojo, „kad Pažaisliui dera išrasti savo likerį“²⁴⁶, kuris jį šlovintų, dailidė, brolis Irenėjus, tikėjo, kad „gerai paskaičiavęs, patirsi viską.: kiek lašų dubenyje, kiek smėlio grūdelių ant marių kranto ir kiek gilumo nuo velnio nešto akmens Nemune prie Rumšiškių ligi pragaro dugno“.²⁴⁷ Kad ir kokie jie skirtingi būtų, juos vienija broliška meilė „tarp lygių“,²⁴⁸ lygių ta prasme, kad visi jie žmonės, kuriuos kankina įvairios mintys ir ydos. Brolis Irenėjus „ anksčiau net plakdavosi rimbu, kai apsėdavo mintys apie merginas“,²⁴⁹ garsusis Pažaislio bažnyčios architektas, nepabaigęs jos statyti, dėl neaiškių priežasčių tapo vienuoliu ir čia pasiliko. „- Kaip karalienę pakėliau ją virš žemės ir miškų, - prabilo Liudovikas Fredas. <...> - o, tu pasilik ir gyvenk iš kartos į kartą, ir aš laiminu tave, glausdamas prie savo širdies. Jis stovėjo tenai, rankas ištiesęs, lyg iš tikrųjų glėbyje laikytų savo bažnyčią“.²⁵⁰

Vakare nuskambėjus bažnyčios varpui, juos visus vienija malda ir meilė Dievui. Tai jų vienybės simbolis. „Lygybė religiniame kontekste reiškia, kad visi yra Dievo vaikai, kad visi tos pačios žmogiškos-dieviškos substancijos, taigi visi vienodi“.²⁵¹ Be to tai reiškia, kad individo savitumas turi būti gerbiamas, nes „visi ne tik tokie patys, bet kiekvienas yra unikali esybė, „savarankiškas kosmosas“.²⁵²

Novelės centre – sapno-regėjimo vizija. Taip broliui Jonui gyvenant vienuolyne praėjo dvi vasaros. Jis „pasiliko, koks buvęs: nei per daug geras, nei per daug blogas, bet visų mėgstamas“.²⁵³

Kartą išėjo jis liepžiedžių raškyti. „Kai daugiau netilpo, jis šlumštelėjo iš liepos ir, būdamas pavargęs, prisėdo čia pat“.²⁵⁴ Besėdėdamas užsnūdo ir pajuto, „kad jis miręs, o jo siela, palikusi kūną, nuplastėjo <...> į dangaus aukštybes“.²⁵⁵

„Eidamos lyg kokiu Paukščių taku, vėlės ilga virtine sustojo prie dangaus vartų“.²⁵⁶ Čia brolis Jonas sutiko šventą Petrą, savo kažkada mirusius brolius dvynius, šventuosius, patriarchus ir pranašus. „Staiga, būriams prasiskyrus, brolis Jonas tiesiai prieš save išvydo sostą <...> ir pamatė rymantį Viešpatį“.²⁵⁷

²⁴⁶ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 300.

²⁴⁷ Ten pat.

²⁴⁸ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004, p. 19.

²⁴⁹ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 301.

²⁵⁰ Ten pat.

²⁵¹ Fromm, E. *Meilės menas*. Kaunas, 2004, P. 15.

²⁵² Ten pat.

²⁵³ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa* V., 1989, p. 301.

²⁵⁴ Tenpat.

²⁵⁵ Ten pat.

²⁵⁶ Ten pat.

²⁵⁷ Ten pat, p. 304.

„Viešpats lenkėsi prie kiekvieno iš jų, klausėsi jų bylos ir tarė teisingą savo ištartį“.²⁵⁸ Dievas A. Vaičiulaičio kūryboje suvokiamas „kaip empatiškai susijęs su kūrinija“.²⁵⁹ „Jo veidas čia būdavo šviesus ir linksmas, čia niaukdavosi ir liūsdavo, nesgi skausa ir Dievo širdis“.²⁶⁰ Kūrėjo santykis su kiekvienu žmogum yra intymus, nes meilė visuomet individualus ryšys tarp dviejų.

Staiga brolis Jonas suprato, kad sėdi Dievo soste ir pats turi teisti savo vėlę. Gyvenant žemėje, artimo meilę temdė savanaudiški tikslai ir tie darbai, „kurių nenorėjo, kad atsektų ligi dangaus karalystės“.²⁶¹ Jam buvo gėda.

Kitų vėles teisė paprastai, kol viskas buvo aišku, kol vėlės buvo tų žmonių, kurie gyveno santarvėj ir meilėj su savimi, savo artimu, pasauliu ir Dievu. Žmogaus ir Dievo santykį lydi dialektika: *Dievas nūn žvelgė į tolybę, aprėpdamas amžius nuo pat laikų pradžios, žvaigždžių takus, žemes ir vandenynus, ir žmonių kartas*“.²⁶² Už to žvilgsnio slepiasi pagrindinis krikščionybės liudijimas, kad Dievas myli žmogų ir jo gailisi, „kad Jis yra pašaukiamas ir yra jam“.²⁶³

Brolis Jonas turėjo teisti tironą, kuris žudė žmones, bet mirdamas susitaikė su Dievu ir mirė kaip tikras krikščionis, ir žmones, kurie gyveno kaip krikščionys, bet juos užmušė iš pasalų ir taip jie pražuvo amžinai. Tada brolis Jonas jau turėjo pagalvoti apie ištarmę, nes nuspręsti teisingai labai sunku.

Ir štai jis išgirdo silpną balsą. „Isiklausęs pažino: iš pragaro liepsnų šaukė jo motinėle“.²⁶⁴ Motina pateko į pragarą, nes pavogė iš šeimininko dešimt dukatų, kad galėtų sūnų išleisti į mokslą. Tokia silpnybė parodo neišvengiamą žmogaus prigimties ribotumą. Visi šventieji ir išrinktieji prašė pasigailėti motinos. „O jo širdis drebėjo iš skausmo, girdėdamas visus šiuos maldavimus, ir svyrudamas jis klausė pats savęs: - Ar esu ašai gailestingumo Dievas?“²⁶⁵ Motina yra namai, iš kurių mes visi išėjome, ji yra gamta. Motina myli savo vaikus besąlygiškai, nesitikėdama jokio atlygio. Jos meilė yra palaima, ramybė, jos nereikia užsitarnauti ir išsikovoti. Per motinos meilę žmogus išsivaduoja iš vienišumo, arba netekęs jos kaip Brolis Jonas, kaip įmanydamas ieško to prarasto ryšio. Motina aukojasi, netgi nebijo nusidėti, jei to reikia jos vaikui.

²⁵⁸ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 304.

²⁵⁹ *Būties harmonijos ilgesys*. V., 2006, p. 30.

²⁶⁰ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 304.

²⁶¹ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 304.

²⁶² Ten pat.

²⁶³ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, 176.

²⁶⁴ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 307.

²⁶⁵ Ten pat.

Viename dangaus šone pasirodė Kristus, jo rankose ir kojose buvo vinių ženklai. Jis priėjo prie sosto ir tarė: „*Jūs esate mano avys, o aš jūsų gerasai ganytojas. Aš neturiu kitokio įstatymo kaip tik tą, kurį paliko mano tėvas*“.²⁶⁶ Dievas neša ir žada ištikimą meilę tarp žmogiškų susitikimų netobulumo ir negalėjimo būti tobuliems, meilę ne tik trokštančią amžinybės, bet ir ją teikiančią. Pasitikėjimas Dievu ir meilė yra viena. „*Visus jus glaudžiu prie savo krūtinės ir tiesiu į jus savo rankas*“.²⁶⁷ Šios atvertos rankos yra maldos išraiška kaip tik todėl, kad jos rodo visišką atsidavimą žmonėms. Tai yra apkabinimo, visiško ir nedalomo broliškumo gestas. Kiekvienas šioj ašarų pakalnėj neša savo kryžių, o viso to esmė ta, kad žmogus taip nueina nuo savęs, palikdamas savojo aš uždarumą, atsisako savojo aš, kad galėtų eiti paskui Dievą ir gyventų kitiems.

Dievo meilė tampa žmogaus meile. Brolis Jonas pabuvęs danguje ir patyręs Dievo ir išrinktųjų brolišką meilę suvokia, kad žmogus tarp žmonių išbaigiamas nebūna ir todėl veržiasi susijungti su nesavanaudiška Meile, kurios viršūnė yra pats Dievas. Paprasto Dievo garbinimo nesavanaudiškumas yra aukščiausioji žmogaus būties galimybė ir tikrasis bei galutinis išsilaisvinimas.

Kūrinyje parodytas pragaras yra ne kas kita kaip vienatvė, „*kur niekad neatsklistų joks kitas balsas, tai apleistumas, kur nebesiektų joks kitas Tu, tada jau būtų galutinė, totali vienatvė ir siaubas*“.²⁶⁸ Pragaras - tai vienatvė, kurios visiškai nepasiekia meilė, tai vienatvė, „*tapusi egzistencijos ištremtimi*“.²⁶⁹

Ką matė savo regėjime brolis Jonas niekam nepasakojo, „*Bet ilginiui vienuolyne ėmė skliti šnekos, kad su juo nutikę kažkas nepaprasto. Mat nuo anos dienos jis labai atsimainė, buvo visiems geras, klusnus*“.²⁷⁰

Kai atėjo brolio Jono valanda, jis iškeliavo šnibždėdamas giesmės žodžius: „*Jėzus – meilė mano ir teisybė*“.²⁷¹ Po vizijos danguje brolis Jonas įsitikino, kokia stipri yra broliškos ir nesavaudiškos meilės galia, kurios nesuprato vyrai, pavaizduoti *Šiaurietėje* ir *Valentinoje*. Brolis Jonas nebijojo mirties, nes suprato, kad žemėje jis gyveno tik laikinai, o tikrieji jo namai yra pas Kūrėją. Žmogus jau neabejojo Dievo teisybe, gerumu ir meile. Kad ir kokia žmogaus prigimtis netobula ir nuodėminga, bet jis turi stengtis žemėje ieškoti sandoros su savim, savo artimu ir Dievu, kad nepažeistų pasaulio harmonijos. Dievo meilė yra kuriančioji.

²⁶⁶ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 307.

²⁶⁷ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. V., 1989, p. 307.

²⁶⁸ Ratzinger, J. *Krikščionybės įvadas*. V., 1991, p. 184.

²⁶⁹ Ten pat.

²⁷⁰ Vaičiulaitis, A. *Tavo veido šviesa*. 1989, p. 309.

²⁷¹ Ten pat, p. 310.

Nevalia ardyti duotos Dievo tvarkos, nes lemtis žmogų baudžia. Viena padaryta klaidą stumia žmogų į pragaištį ir kelio atgal dažniausiai nebūna. Buvimo žemėje prasmė yra meilė. Tik mylėdamas žmogus gali suprasti, atjausti, tobulėti ir kurti. Tik mylinčio žmogaus neapleidžia viltis. Tik meilė gali išgelbėti pasaulį, besiriantį chaoso link.

MEILĖS TIPAI

Remiantis analizuotais kūrniais: A. Vaičiulaičio romanu *Valentina* ir novelėmis *Šiaurietė* bei *Pažaislio vienuolyno legenda*, galima daryti išvadą, kad rašytojo kūryboje galima rasti visus tris pagrindinius per daugelį šimtmečių filosofų minimus meilės tipus: meilę moteriai, meilę artimui, meilę Dievui.

Valentinoje ir *Šiaurietėje* vyro ir moters meilę A. Vaičiulaitis vaizduoja suidealintame fone, subtiliai perteikdamas meilės psichologiją. Šis naratyvas kaip tik ir išskiria kūrinius iš kitų XX a. pirmosios pusės literatūros. Autoriui labai svarbu parodyti šio sudėtingo egzistencialaus jausmo gimimą, raidą ir galimą baigtį, nušviesti meilės poetinio suvokimo turiningumą.

Kūriniuose parodyta jaunų žmonių meilė. Savo jausmus jie sukcentravę vienas į kitą, tačiau vieniems iš jų tai netrukdo mylėti savo artimųjų, o kitiems - aplinkui niekas neegzistuoja, išskyrus meilės objektą.

Nagrinėtų kūrinių vyrai pavaizduoti, kaip patriarchališkai mąstantys, besistengiantys primesti savo valią moterims ir spręsti jų likimus. Antanas myli Valentina, bet kiti jam tarsi neegzistuoja. Stays ir Petras myli Adelę, bet per mažai, kad iš meilės kuris nors jos atsisakytų.

A. Vaičiulaičio moterys – mylinčios, naivios, bet labai trapios ir nesugebančios kovoti už savo meilę, todėl ir nelaimingos. Adelė myli savo antrąją šeimą, tačiau visai nemąsto apie paliktą pirmąjį vyrą ir sūnų. Valentina myli visus šalia esančius, bet ta meilė verčia ją abejoti. Ji blaškosi tarp meilės ir pareigos.

A. Vaičiulaičio meilės vizija kūriniuose dvasinė. Meilė pirmiausia autoriui - sąmonės aktas, tik po to fizinis – pojūtis ir prisilietimas. Rašytojas neneigia kūniškos meilės, bet ją supoetina, estetizuoja, idealizuoja. Žemišką vyro ir moters trauką autorius suvokia kaip Dievo skirtą tvarką, kaip duotybę žemėje. Erotiškiausias epizodas yra Antano ir Valentinos meilės istorijoje, kai po liepžiedžių rinkimo vaikas pabučiuoja mylimąją. Tai aukščiausia erotikos viršūnė analizuotuose kūriniuose. A. Vaičiulaičio poetizuotoji meilė nėra laisva, ji pavaldi moraliniams sprendimams, todėl išsigandęs Valentinos reakcijos Antanas puola atsiprašinėti. Fizinė trauka yra tramdoma ir nepavaldi situacijos vertinimo reakcijoms. Rašytojas įrodė, kad meilės temai atskleisti visai nebūtinos erotinės scenos.

Atjauta žmogui ir įsiklausymas į jausmus – pagrindinis A. Vaičiulaičio kūrybos bruožas, atskleidžiantis meilę artimui. Šiai meilei rašytojas teikia pirmumą. Visuose kūriniuose pabrėžiama, kad artimo meilė yra meilė visiems žmonėms. Ji pasireiškia atsakomybe, rūpinimusi, pažinimu, pagarba kiekvienam žmogui, noru jam padėti. Artimo meilė yra broliška meilė, kuri parodyta

Pažaislio vienuolyno legendoje. Šią meilę vienuoliai išgyvena per ryšį su visais žmonėmis, žmogiškąjį solidarumą, žmogiškąją vienybę. Artimo meilė A. Vaičiulaičiui – aukščiausias gėris.

Dievas A. Vaičiulaičio kūryboje suvokiamas kaip empatiškai susijęs su kūrinija. Malda ir meilė Dievui kaip vienybės simbolis vienija pagrindinius nagrinėtų kūrinių veikėjus, nors Kūrėjo santykis su kiekvienu žmogumi yra intymus ir kitoks, nes meilė visada individualus ryšys tarp dviejų. Nors tiesiogiai Dievo meilė yra išreikšta tik *Pažaislio vienuolyno legendoje*, tačiau visi veikėjai pasitiki Dievu, o pasitikėjimas Dievu ir meilė yra viena.

A. Vaičiulaitis savo kūryboje parodo, kad meilė tarp vyro ir moters yra didelis jausmas ir jis niekada nepasikartoja, kad jį išsaugoti labai sunku, todėl reikia puoselėti. Gyvenime daug praradimų, bet gyvenimas – amžinas, o jo geismas – neįveikiamas. Kad ir kokie skirtingi žmonės būtų, juos visus vienija broliška meilė. Kad ir kokia netobula ir nuodėminga žmogaus prigimtis, jis yra pats mylimiausias Dievo kūrinys, ir jis privalo stengtis žemėje ieškoti sandoros su savim, savo artimu ir Dievu, kad nepažeistų pasaulio harmonijos. Visuose kūriniuose matome, kad žmogaus buvimo žemėje prasmė yra meilė. Tik mylėdamas jis gali suprasti, atjausti, tobulėti, kurti ir neprarasti vilties, kad meilė išgelbės pasaulį, besiritantį chaoso link.

IŠVADOS

Remiantis didžiųjų filosofų: Horacijaus, Aristotelio, Spinozos, Stendhal'io, Descartes, Platono darbais, skirtais meilės temai aptarti, yra išskiriami trys pagrindiniai meilės tipai:

1. Meilė moteriai.
2. Meilė artimui.
3. Meilė Dievui.

Vyro ir moters meilę A. Vaičiulaitis vaizduoja suidealintame fone, subtiliai perteikdamas idealistinės meilės psichologiją, orientuodamasis į amžinus, pastovius dalykus.

Meilė dažniausiai tampa iracionalių žmogaus prigimties galių auka.

Meilė autoriui pirmiausia sąmonės aktas, tik po to fizinis – pojūtis ir prisilietimas.

A. Vaičiulaičio meilės vizija išplėtė meilės suvokimo ir vaizdavimo ribas.

Išanalizavus A. Vaičiulaičio pasirinktus kūrinius galima teigti, kad patriarchališkai mąstantys vyrai stengiasi primesti savo valią moterims ir spręsti jų likimus.

Visos moterys nagrinėtuose kūrinuose – mylinčios, naivios, bet labai trapios ir nesugebančios kovoti už savo meilę.

A. Vaičiulaitis teikia pirmenybę artimo meilei – kurios pagrindas - atjauta žmogui, įsiklausymas į jo jausmus.

Meilė artimui yra aukščiausias gėris A. Vaičiulaičio kūryboje.

Dievas A. Vaičiulaičio kūryboje suvokiamas kaip empatiškai susijęs su kūrinija.

A. Vaičiulaitis apibrėžia maldą ir meilę Dievui kaip vienybės simbolį, vienijantį pagrindinius nagrinėtų kūrinių veikėjus.

Kūrėjo santykis su kiekvienu žmogumi yra intymus, nes meilė visuomet individualus ryšys tarp dviejų.

LITERATŪRA

1. Antanas Vaičiulaitis. Archyvai. Kaunas, 2006.
2. Banaitis, J. „Valentina“ // Aidai, 1953, Nr. 2.
3. Būties harmonijos ilgesys. Antanui Vaičiulaičiui – 100. Vilnius, 2006.
4. Berdiajevas, N. Erosas ir asmenybė // Meilės menas. Vilnius, 1999.
5. Čiočytė, D. Biblija lietuvių literatūroje. Vilnius, 1999.
6. Daujotytė, V. Moteriškoji literatūros epistema. Vilnius, 1991.
7. Daujotytė, V. Literatūros filosofija. Vilnius, 2001.
8. Daujotytė, V. Moters dalis ir dalia. Vilnius, 1992.
9. Descartes, R. Sielos aistros. Vilnius, 2002.
10. Feminizmas ir literatūra. Vilnius, 1996.
11. Feminizmas, visuomenė, kultūra. Vilnius, 1999.
12. Fromm, E. Meilės menas, Kaunas, 2004.
13. Философия любви. Москва, 1990.
14. Goff, J. Viduramžių vaizduotė. 2003.
15. Gadeikis, L. Amžino moteriškumo link // Pergalė. 1990, Nr. 2.
16. Greimas, J. Iš arti ir iš toli. Vilnius, 1991.
17. Grinius, J. Veidai ir problemos lietuvių literatūroje. Vilnius, 1977, t.2
18. Grinius, J. Veidai ir problemos lietuvių literatūroje. Vilnius, 1973, T. 1.
19. Ivanauskaitė, J. Individualumas Lietuvoje // Metmenys. 1990, Nr. 58.
20. Jaeger, W. Paidea: The ideals of greek culture. London, 1965.
21. Jurčiukonytė, A. Seksualumas ir meilė // Darbai ir dienos. 2000, Nr. 22.
22. Jurgutienė, A. Naujasis romantizmas – iš pasiilgimo. Vilnius, 1998.
23. Kavolis, V. Moterys ir vyrai lietuvių literatūroje. Vilnius, 1992.
24. Kelertienė, V. Gamta ir kultūra lietuvių sąmonėje // Metmenys. 1998, Nr. 54.
25. Keliuotis, J. Antano Vaičiulaičio „Valentina“ // Literatūros naujienos. 1937, Nr. 1-3.
26. Kubilius, V. XX amžiaus literatūra. Vilnius, 1982.
27. Kubilius, V. Antanas Vaičiulaitis. Kaunas, 1993.
28. Kubilius, V. Lietuvių literatūros istorija XX a. literatūra. Vilnius, 1996.
29. Krikščionybės istorija. Vilnius, 2000.
30. Lesueur-Chalmet, V., Marny, D. Meilė: istorija. Vilnius, 2002.

31. Lyčių politika, visuomenė, kultūra. Vilnius, 1999.
32. Lietuvių literatūra svetur (1945 – 1967). Chicago, 1968.
33. Ю. М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа. Москва, 1994.
34. Mickūnas, A. Erosas ir mitas // Baltos lankos. V., Nr. 7.
35. Nyka-Niliūnas, A. Temos ir variacijos, Vilnius, 1996.
36. Platonas, Puota arba apie meilę. Vilnius, 2000.
37. Poetika ir literatūros estetika. Vilnius, 1978.
38. Povilionienė, M. A. Lyčių drama. Vilnius, 1998.
39. Ratzinger, J. Krikščionybės įvadas. Vilnius, 1991.
40. Skolnik Arlene, S. Intimate Environment: Exploring Marriage and the Family. Boston, Ma, Usa, 1997.
41. Solovjovas, S. Meilės prasmė. Vilnius, 1991.
42. Spinoza, B. Etika. Vilnius, 2001.
43. Stendhal, Apie meilę. Vilnius, 1996.
44. Tagore, R. Apie moterį // Naujoji Romuva, 1938, Nr. 31-32.
45. Vaičiulaitis, V. Tavo veido šviesa. 1989.
46. Vaičiulaitis, A. Natūralizmas ir lietuvių literatūra. Kaunas, 1936.
47. Vaitkevičiūtė, R. I. Mero romanų erotika // Darbai ir dienos, 2000, Nr. 2.
48. Veiningeris, O. Lysis ir charakteris // Meilės menas. Vilnius, 1999.
49. Zaborskaitė, V. Nuo Aristotelio iki hegelio // Poetika ir literatūros estetika. Vilnius, 1978.
50. Zalatorius, A. XX amžiaus lietuvių novelė. Vilnius, 1980.
51. Zalatorius, A. Dėsniai, kurie niekada negęsta // Vaičiulaitis, A. Vilnius, 1989.
52. Žukas, S. Žmogaus vaizdavimas lietuvių literatūroje. Vilnius, 1995.
53. Žukauskas, A. A. Vaičiulaitis. Pelkių takas // Naujoji Romuva, 1940, Nr. 4.

SUMMARY

Antanas Vaičiulaitis (1906 – 1992) – is one of the most famous Lithuanian writers, literary critic, translator, editor who worked and created during Independence Time.

In the 4th decade of the 20th century Antanas Vaičiulaitis joined the ranks of Lithuanian writers as prosaist, whose works are analysed in this work.

The writer, who nowadays is called the representative of the „magic realism” created a tranquil story believing that the bond between the man and nature creates harmony in the world. Deep education into the human’s inner, his reverie, his poetic expression of Nature’s beauty, the lightness of the plot and naturalism – these are the basic aspects of the writer’s prose.

The object of the work is the theme of love in Vaičiulaitis novel „Valentina” and in his earlier prose. The theme of love is chosen because love is the only definite answer to the problem of human’s existence. The main reason of fiction, art, religion and philosophy is to awake human’s ability to love and especially in the heart of another person.

The purpose of the work is to define properly love in religious, philosophical and psychological aspects in Vaičiulaitis’s novel „Valentina” and another novels „Šiaurietė” and „Pažaislio vienuolyno legenda”.

The task of the work is to discuss love conception in philosophy and religion, to show the history of the characters love which is determined to survive through the trials, real events, to discuss the meaning of signs of love which creates the correspondent scenes, motives, episodes.

In all three analysed works the theme of love for a woman, love for one’s neighbour, love for God.

The novel „Valentina” was written in 1936. It is the novel about love of the two people which has a tragic end. The human’s weakness, helplessness against the destiny is shown in the novel „Šiaurietė”. The main theme of „Pažaislio vienuolyno legenda“ – love for one’s nearest and dearest and love for God.